

TLUMOČENÍ PŘI PRÁCI S UPRCHLÍKY

Modul pro samostudium 3

UNHCR

Agentura OSN pro uprchlíky

1. leden 2009

Poznámka

Tento dokument sestavilo Oddělení služeb mezinárodní ochrany Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky. Obsah tohoto dokumentu můžete sdílet, reprodukovat nebo pořizovat jeho fotokopie bez předchozího souhlasu UNHCR. Při citaci tohoto materiálu v jiných dokumentech je třeba uvést UNHCR jako zdroj informací.

United Nations High Commissioner for Refugees
Case Postale 2500
CH-1211 Geneva 2
Switzerland
Fax: +41 22 739 7354
Email: HQPR09@unhcr.org
Website: <http://www.unhcr.org>

Obsah

Úvod

Souhrn	9
Cíl	9
Obsah	9
Jak používat tento modul	10

Modul I: Profesionalita tlumočení

Kapitola I Pochopení kontextu

A. Ochrana uprchlíků a role UNHCR 12

1. Proč UNHCR vzniklo?	12
2. Jaký je mandát UNHCR?	12
3. Jak UNHCR zapadá do struktury OSN?	13
4. Kde a jak UNHCR působí?	13
5. Kdo je uprchlík?	13
6. Jak jsou uprchlíci chráněni?	14
7. Jak funguje proces určení statusu uprchlíka?	15
8. Další osoby spadající pod mandát UNHCR	15

B. UNHCR a tlumočníci 16

1. Kdy UNHCR potřebuje pomoc tlumočníka?	16
2. Jaká je moje role v celkovém rámci praxe UNHCR?	17

Kapitola II Etika tlumočení

A. Komunitní tlumočení 18

1. Co znamená být komunitním tlumočníkem?	18
2. Může někdo vykonávat na komunitního tlumočníka nátlak?	18
3. Jak na mě někdo může vykonávat nátlak?	19
4. Jak na mě může vykonávat nátlak někdo v zaměstnání?	21

B. Profesionální chování 22

1. Co znamená <i>být profesionální?</i>	22
2. Existují nějaká pravidla, kterými se mohu řídit, mám-li být profesionální?	22

3. Jakými náměty se zabývají hlavní body Kodexu chování tlumočníka?	23
4. Musím plyně hovořit oběma jazyky?	23
5. Je náročné neustále přecházet z jednoho jazyka do druhého?	24
6. Jaké zájmeno mám při tlumočení používat?	24
7. Co znamenají neutralita a nestrannost?	25
8. Můžu k případu říct svůj názor?	25
9. Můžu tlumočit pro členy své rodiny?	26
10. Můžu mluvit o tom, co během tlumočení vyslechnu?	26
11. Můžu od lidí přijímat dárky, peníze, případně služby?	27
OTÁZKY K SAMOSTUDIU	27

Modul II: Otázky jazyka

Kapitola I Můj jazykový profil

A. Výchozí bod tlumočení	32
1. Co dělá tlumočník?	32
2. Co dělá dobrý tlumočník?	32
3. A co by měl dělat tlumočník UNHCR?	33
4. Co by se stalo, kdybych při tlumočení improvizoval?	33

B. Mé pracovní jazyky	34
1. Co mám udělat, než kývnu na tlumočení?	34
2. Co s dotazníkem, který jsem vyplnil?	35
3. Jaká kritéria mám použít k revizi dotazníku?	35
4. Může být něco zvláštního na způsobu, jakým mluvím?	36
5. Můžu si vyzkoušet, jak mluvím?	39
6. Ověření způsobu, jakým mluvím	39
7. Je něco dalšího, co bych měl udělat, abych se stal tlumočníkem?	40

Kapitola II Jazyk v sociálním kontextu

A. Pochopení významu	42
1. Kolik významů může mít jedno slovo?	42
2. Jaká rovina významu je nejnebezpečnější?	44
3. Vyjadřují všechny jazyky význam stejným způsobem?	45
4. Jaké jsou hlavní rozdíly?	46

B. Překládání významu	48
1. Jaká je nejužitečnější technika k překládání významů?	48
2. Co když mě požádají, abych překládal všechno <i>doslovne</i> ?	49
3. Má <i>zpětný doslovny překlad</i> nějaký smysl?	50
C. Budování slovníčku pojmu	50
1. Co je slovníček pojmu?	50
2. Jak slovníček pojmu funguje?	51
3. Jak bude slovníček pojmu vypadat?	51
4. Proč je sestavování slovníčku pojmu tak důležité?	52
OTÁZKY K SAMOSTUDIU	52

Modul III: Výbava tlumočníka

Kapitola I Proces tlumočení

A. Konsekutivní tlumočení	56
1. Co je konsekutivní tlumočení?	56
2. Co musím udělat, abych byl v konsekutivním tlumočení dobrý?	57
3. Co je aktivní poslech?	58
4. Proč je aktivní poslech pro tlumočníky tak důležitý?	58
5. Co bych měl ještě vědět o poslechu a pochopení?	59
6. Jak nejlépe porozumím tomu, co lidé říkají?	59
7. Poslech, pochopení a překládání...to všechno současně?	60

Kapitola II Otázky paměti

A. Kapacita paměti	61
1. Je paměť pro tlumočníka důležitá?	61
2. Proč si něco pamatujieme?	62
3. Jak ovlivňuje mou práci povědomí a uvědomění?	62
4. Můžu si paměť vycvičit?	64

B. Tlumočnická notace	64
1. Proč bych si měl dělat poznámky?	64
2. Proč jsou poznámky důležité?	65
3. Jak souvisí poznámky s pamětí?	65

4. Existuje ideální systém zápisu?	66
5. Můžu se podívat na jiný příklad zápisu?	66
6. Jaké symboly můžu v záznamu používat?	67
7. Jak můžu symboly zachytit chronologický sled událostí?	67
8. Co míry, velikosti a podobně?	68
9. Mohu značit vazby mezi hlavními a vedlejšími myšlenkami?	68
10. Nějaké další tipy?	69
OTÁZKY K SAMOSTUDIU	69

Modul IV: Je čas tlumočit!

Kapitola I Základní tlumočnické postupy

A. Korektní a transparentní chování tlumočníka	72
1. Co je při pohovoru můj prvořadý úkol?	72
2. Očekává se, že budu řešit kulturní odlišnosti?	72
3. Jaké jsou podrobnosti tlumočnického postupu?	73
4. Nakolik je důležitý můj jazykový profil?	73
5. Co se rozumí slušným chováním a úctou?	74
6. Mám se představit?	74
7. Je pravděpodobné, že při tlumočení narazím na překážky?	75
8. Co je to <i>záměna zájmen</i> ?	76
9. Co mám dělat, když si uvědomím vlastní chybu?	76
10. Co mám dělat, když mluvčímu nerozumím?	77
11. Co když nevím, co tím chtěl mluvčí říct?	77
12. Tazatel a respondent nemluví spolu	77
13. Tazatel a respondent se vzájemně urážejí	78
14. Pořád mi není jasná moje role kulturního zprostředkovatele	79
15. Můžu zmíňovat <i>sprosté výrazy</i> ?	80
16. Zdá se, že mluvčí používá <i>eufemismy</i> a <i>metafory</i>	80
17. Zdá se, že to, co mluvčí říká, nedává smysl.	81
18. Mluvčí současně pláče a mluví. Co mám dělat?	81
19. Co mám udělat na konci pohovoru?	81

Kapitola II Praktická stránka

A. Společné sezení s tazatelem a respondentem	82
1. Jaký význam má kulturní prvek?	82
2. Jak se máme rozsadit?	83
3. Kde by tlumočník neměl sedět?	83
4. Je nějaké uspořádání, které by mohlo působit potíže?	84
5. Musím překládat naprosto všechno?	84
6. Co když se jedna strana se mnou začne bavit?	85
7. Jak dlouho mám mluvčího nechat mluvit?	85
8. Jaký tón hlasu mám použít?	86
B. Specifické druhy pohovorů	86
1. Je možné předem odhadnout, jak se pohovor vyvine?	86
2. Jak můžu já v roli tlumočníka situaci ovlivnit?	87
3. Můžu při pohovorech také přispět k navození důvěry?	87
4. Přinášejí pohovory k určení statusu uprchlíka nějaké zvláštní problémy?	88
5. Co když mám tlumočit pro lékaře?	89
6. A co tlumočení pro psychiatry a psychology?	90
7. Jaký druh specifické terminologie bych měl zvládnout?	91
C. Tlumočení dětem	92
1. Může pohovor s dětmi probíhat bez náležité přípravy?	92
2. Proč je důležité být obzvlášť opatrný při práci s dětmi?	92
3. Existuje nějaký standardní postup, kterého se mám držet?	93
4. Měl bych u dětí užívat jiný druh jazyka?	93
D. Tlumočení na schůzích	93
1. Co je tlumočení na schůzích?	93
OTÁZKY K SAMOSTUDIU	94

Modul V: Jak se postarat o sebe

Kapitola I Starejte se o sebe

A. Flashback	98
---------------------------	-----------

1. Co je flashback?	98
2. Co je sekundární traumatická stresová porucha?	99
3. Co je <i>syndrom vyhoření</i> ?	99
4. Co je přenesené trauma?	100
5. Co je posttraumatická stresová porucha (PTSP)?	100
6. Můžu tlumočit, pokud trpím některým z těchto příznaků?	100
OTÁZKY K SAMOSTUDIU	101
Příloha I Kodex chování tlumočníka	102
Příloha II Vzor semináře pro školení tlumočníků	105

Úvod

Souhrn

Tento dokument, který se zaměřuje na tlumočení v kontextu nuceného vysídlení, je jedním z materiálů pro samostudium vyvinutých Oddělením služeb mezinárodní ochrany UNHCR. UNHCR poprvé vydalo studijní modul o tlumočení při práci s uprchlíky v červnu 1993. Tento dřívější modul pomohl rozšířit povědomí a pochopení problémů tlumočení ve věcech ochrany uprchlíků. Standard a principy tlumočení se ale neustále vyvíjejí a změny v tomto oboru za posledních 15 let jsou značné. Modul jsme proto revidovali, aby tento nejnovější vývoj v oboru tlumočení odrážel.

Cíl

Funkce tlumočníků, tedy *překonávání jazykové bariéry*, je důležitá v jakémkoliv mezinárodním kontextu. Mluvíme-li o ochraně uprchlíků a hledání trvalého řešení jejich údělu, což je jádro úsilí UNHCR, nabývá důležitost tlumočení ještě vyššího rozměru.

Lidé, kteří jsou povoláni, aby poskytli tlumočnické služby, zejména ti, kteří mají s prací UNHCR jen minimální nebo žádnou předchozí zkušenosť, potřebují poradit, jak tuto roli účinně zvládnout. Tento průvodce pro samostudium má za cíl

- seznámit tlumočníky s principy a technikami tlumočení
- být k dispozici jako příručka terénním pracovníkům UNHCR
- pomáhat zaměstnancům UNHCR a partnerům v terénu, kteří často služby tlumočníků využívají, při přípravě a realizaci jejich vlastních školících seminářů.

V kostce, tento modul pro samostudium je praktickou příručkou, která se dá využít jak právě k samostudiu, tak k řízení výuky.

Obsah

Modul pomáhá tlumočníkům pochopit, jak se dva nebo více jazyků, které ovládají, od sebe liší, a proč je někdy těžké správně překládat z jednoho jazyka do druhého. Učí také tlumočníky různým technikám, aby pomohli lidem, kteří se nemohou dorozumět, a přitom aby jejich přítomnost nerušila. Dále tlumočníky seznamuje s rozdílem mezi profesionálním a neprofesionálním chováním, a dopadem takového chování na instituci, pro kterou pracují a na klienty této instituce. Modul zahrnuje i základní informace o tom, jak mají tlumočníci dbát o své zdraví, vzhledem k tomu, že tlumočení při pohovorech s uprchlyky může být velmi náročné a někdy i nebezpečné.

Jak používat tento modul

Tento dokument je navržen jako modul pro samostudium, v němž se čtenář může podívat na obsah a vybrat si kterékoliv téma nebo modul podle svých profesionálních potřeb. Jednotlivé oddíly jsou dále členěny podle otázek, které jsou často kladený laiky.

Profesionální chování je jádrem každého modulu, v tom smyslu, že

- vytyčuje profesionální hranice (Modul I: **Profesionalita tlumočení**)
- dosáhne jazykové neutrality (Modul II: **Otázky jazyka**)
- dobře využije pracovní nástroje tlumočníka (Modul III: **Výbava tlumočníka**)
- zajistí korektní a transparentní chování (Modul IV: **Je čas tlumočit!**)
- zabrání tomu, aby subjektivní postoje tlumočníka narušovaly proces tlumočení (Modul V: **Jak se postarat o sebe**)

Čtenáři této příručky získají nejvíce, když si příručku přečtou od A do Z. Vždy, kdy je položena otázka, ať už na začátku modulu, uvnitř odstavce, nebo na konci modulu, měli by se začátečníci pokusit odpovědět na ni na základě svých znalostí tématu. V tomto průvodci není žádný klíč správných odpovědí, předpokládáme totiž, že kritické čtení tohoto materiálu, využití osobních zkušeností a pochopení Kodexu chování tlumočníka umožní budoucím tlumočníkům nalézt správnou odpověď.

Je zásadně důležité, aby budoucí tlumočníci v průběhu práce tlumočníka sami analyzovali těžkosti, na které narazí. V ideálním případě by si neustále měli zaznamenávat obtížné otázky, překážky a nejasnosti. Výsledky debaty odborné veřejnosti o možných řešeních problémů, se kterými je možné se při práci tlumočníka setkat, by měly být předány odpovědným osobám, které zváží jejich případné zařazení do dalších vydání této příručky.

Modul I:

Profesionalita tlumočení

K efektivnímu, profesionálnímu a etickému výkonu práce tlumočníka si musíte být vědomi účelu a obsahu své práce, zejména ve vztahu k instituci, pro kterou budete pracovat, k jejímu pověření, k rozsahu jejich pravomocí a k jejím cílům. Dále musíte vědět, že úkol tlumočníka při práci s uprchlíky je náročný za jakýchkoliv okolnosti.

Podmínky, ve kterých budete pracovat, mohou být složité. Lidé od vás mohou očekávat něco, co jim nemůžete a co byste jim neměli poskytnout. Vaše vlastní osobní hodnoty se mohou dostat do konfliktu s Kodexem chování tlumočníka. Okolnosti, ve kterých se ocitnete, vám možná ztíží rozhodování podle Kodexu. Tento modul vychází z předpokladu, že když si uvědomíte překážky, které vám budou práci ztěžovat, udělali jste první krok k jejich překonání.

Kapitola I

Pochopení kontextu

V této kapitole se dozvítě

- o historii UNHCR a jeho místě ve struktuře OSN
 - o rozsahu pravomocí UNHCR ve vztahu k Úmluvě o právním postavení uprchlíků z roku 1951 a k Úmluvě Organizace africké jednoty (Organization of African Unity, OAU) týkající se specifických aspektů uprchlické problematiky v Africe z roku 1969
 - o právní definici uprchlíka a určování statusu uprchlíka
 - o různých kategoriích osob, na něž se UNHCR zaměřuje
 - o druzích pohovorů, kterých se můžete jako tlumočník účastnit
-

A. Ochrana uprchlíků a role UNHCR

1. Proč UNHCR vzniklo?

UNHCR vzniklo po druhé světové válce, v době, kdy byla otázka ochrany lidských práv vysoko na seznamu priorit mezinárodního společenství. Jeho bezprostřední předchůdce, Mezinárodní organizace pro uprchlé (IRO), se zabývala repatriací a usazením lidí vysídlených válkou a dospěla ke konci svého mandátu v roce 1950. Nadále tu ale zůstal víc než milion uprchlíků, z nichž mnoho žilo v táborech.

Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlé byl ustaven 14. prosince 1950 z rozhodnutí Valného shromáždění OSN. Vysokého komisaře volí Valné shromáždění a Vysoký komisař Valnému shromáždění odpovídá prostřednictvím Ekonomické a sociální rady. Rozhodující směr působení určuje Valné shromáždění. V souladu se stanovami UNHCR je práce úřadu svým charakterem humanitární a apolitická.

2. Jaký je mandát UNHCR?

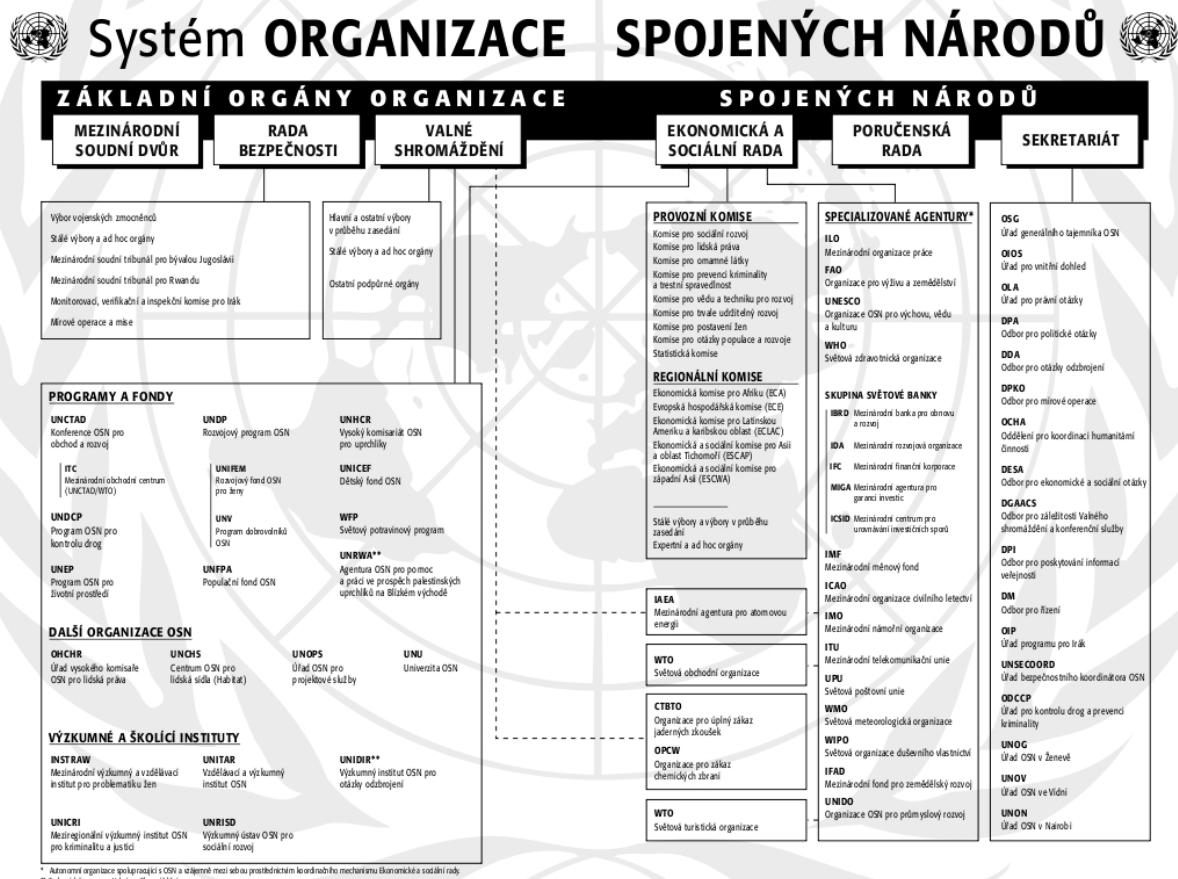
UNHCR má v mandátu dvě základní funkce:

- poskytovat mezinárodní ochranu uprchlícům
- hledat trvalé řešení jejich problémů

Řešení spadají do tří kategorií:

- dobrovolná repatriace: obvykle preferované řešení
- místní integrace: pomoc uprchlícům při integraci do hostitelské komunity
- přesídlení: hledání třetích zemí, které by byly ochotné přijmout a integrovat uprchlé

3. Jak UNHCR zapadá do struktury OSN?

* Interní organizační skupiny nek s OSN a významně méně seřízeny na praktickém kongresovém mechanismu Ekonomické a sociální rady.

** Zodpovídají se pouze Valnému shromáždění.

4. Kde a jak UNHCR působí?

Ústředí UNHCR sídlí v Ženevě a po celém světě má úřad své místní kanceláře.

5. Kdo je uprchlík?

Podle úmluvy z roku 1951 o statusu uprchlíka je uprchlíkem osoba, která v důsledku důvodně podloženého strachu z pronásledování na základě rasy, náboženského vyznání, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině, nebo kvůli politickým názorům pobývá mimo území státu své státní příslušnosti nebo obvyklého místa pobytu a nemůže nebo vzhledem k tomuto strachu nechce využít ochrany své země. Lidé prchající před konflikty nebo násilnostmi se také obecně pokládají za uprchlíky, i když někdy podle jiných právních mechanismů, než jakým je úmluva z roku 1951.

Úmluva z roku 1951 a její protokol z roku 1967 jsou základem mezinárodního uprchlického práva a právní principy, které jsou v nich obsaženy, ovlivnily bezpočet mezinárodních, regionálních i národních právních ustanovení a praktik, podle nichž je s uprchlíky nakládáno.

Jedním z nejdůležitějších principů ustanovených Úmluvou 1951 je zákaz vyhošťování a vracení uprchlíků „na hranice území, kde může být ohrožen jejich život nebo svoboda“. Úmluva také vytyčuje základní práva, která by měly jednotlivé státy uprchlíkům přiznat.

Termíny „žadatel o azyl“ a „uprchlík“ se často chybně zaměňují. Žadatel o azyl je osoba, která tvrdí, že je uprchlíkem, ale o jejíž žádosti ještě nebylo s konečnou platností rozhodnuto UNHCR nebo orgánem státu, ve kterém byla žádost podána. Ne každý žadatel o azyl bude nakonec uznán za uprchlíka, ale každý uprchlík je na začátku žadatelem o azyl. Osoba se stane uprchlíkem tehdy, jakmile splní kritéria obsažená v mezinárodní právní definici uprchlíka. Naplnění této definice předchází samotnému rozhodnutí o uprchlickém statusu. Přiznání statusu uprchlíka tedy z žadatele uprchlíka nečiní, nýbrž jde o prohlášení, že uprchlíkem skutečně je.

I když se uprchlíci stále častěji zaměňují s ekonomickými migranty, rozdíl je v zásadě dost jasný. Uprchlíci si nevybírají, jestli chtejí svou zemi opustit, ale jsou k tomu nuceni strachem z pronásledování nebo v důsledku ozbrojeného konfliktu. Na rozdíl od nich ekonomičtí migranti mají veškerou ochranu své země, ale dobrovolně se rozhodnou odejít, například aby si zlepšili ekonomickou situaci, nebo kvůli rodinným vazbám.

6. Jak jsou uprchlíci chráněni?

Vlády nesou primární odpovědnost za ochranu uprchlíků na svém území a často tak činí ve spolupráci s místními nevládními organizacemi (NGO). Nicméně v mnoha zemích působí pracovníci UNHCR spolu s NGO a dalšími partnery v různých prostředích, od hlavních měst po odlehle tábory až po pohraniční území. Prosazují a poskytují právní a fyzickou ochranu a minimalizují hrozbu násilí, včetně sexuálního a genderově podmíněného násilí.

Mezi aktivity UNHCR na ochranu a pomoc uprchlíkům patří:

- zajišťování přijímání žadatelů o azyl, zejména tehdy, když jsou jednotlivé státy v pokušení uzavřít hranice všem bez rozdílu
- prevence *refoulement*, tedy obrana před opatřeními, v jejichž důsledku jsou uprchlíci vyhošťováni nebo vraceni do země, kde mohou být ohroženy jejich životy nebo svoboda
- zajišťování toho, že zacházení s žadateli o azyl odpovídá určitým základním humanitárním normám; je povinností UNHCR povzbuzovat vlády k tomu, aby upravovaly své národní zákony a nařízení, a dohlížet na jejich řádné uplatňování
- zajišťování přístupu žadatelů o azyl k procesu určování statusu uprchlíka
- ochrana žadatelů o azyl a uprchlíků před svévolným zadržováním
- podpora sjednocování rozdělených uprchlických rodin

7. Jak funguje proces určení statusu uprchlíka?

Podle úmluvy OSN z roku 1951 a stanov UNHCR musí žadatel splnit pět kritérií, aby mu byl přiznán status uprchlíka:

- Odůvodněné obavy
- Pronásledování
- Důvody: rasa, náboženské vyznání, národnost, příslušnost k určité sociální skupině, nebo politické názory
- Nachází se mimo zemi své národnosti nebo bývalého obvyklého pobytu
- Není schopen přjmout, nebo vzhledem ke shora uvedeným obavám odmítá ochranu své vlasti nebo země svého dosavadního pobytu, nebo návratu do této země

Účelem pohovoru je stanovit, zda žadatel splňuje tato kritéria. Přímá účast UNHCR na procesu určování statusu uprchlíka se v jednotlivých zemích liší. UNHCR...

- Může v souladu se stanovami udělit status uprchlíka. To se děje, když daná země není signatářem úmluvy z roku 1951 nebo jiných mezinárodních smluv. Také se to může stát v zemi, která úmluvu podepsala nebo i ratifikovala, ale nepřijala národní legislativu, která by ji prováděla.
- Může provádět proces určování statusu uprchlíka namísto státních autorit, které mohou upřednostnit přenechání této odpovědnosti UNHCR.
- Může se na určovacím procesu podílet jako pozorovatel nebo poradce. To se obvykle děje ve fázi odvolání.
- Mimo samotný proces může UNHCR provádět revizi případů odmítnutých žadatelů, kteří mají být vyhoštěni.

8. Další osoby spadající pod mandát UNHCR

S postupem let začalo UNHCR přebírat odpovědnost za řadu dalších skupin, které jsou určitým způsobem uprchlíkům podobné, ale které nebyly v mandátu v době založení úřadu výslovně zmíněny.

Navrátilci jsou bývalí uprchlíci, kteří se dobrovolně vrátili do vlasti. I když stanovy UNHCR dávají organizaci odpovědnost za podporu a usnadňování dobrovolné repatriace, tradičně se kontakt s uprchlíky pokládal za ukončený jejich přechodem hranice do země původu. Různé závěry Výkonného výboru UNHCR – kontrolního orgánu této organizace – z uplynulých dekád ale potvrzují, že v zájmu nalezení trvalého řešení pro uprchlíky má UNHCR legitimní zájem sledovat důsledky vyplývající z jejich návratu, a proto jsou často na místě aktivity, jako monitorování navrátilců a další pomoc v zemi jejich původu.

Osoby bez státní příslušnosti jsou muži, ženy a děti, kteří nejsou pokládáni za příslušníky žádného státu. Jako takoví nemají žádnou účinnou státní ochranu a mohou čelit diskriminaci, když chtějí využít práv obecně požívaných osobami se státní příslušností. Je třeba

poznamenat, že osoba bez státní příslušnosti může být současně uprchlík, to záleží na konkrétních okolnostech.

Základní mezinárodní právní prostředky týkající se osob bez státní příslušnosti jsou:

- Úmluva o postavení osob bez státní příslušnosti (1954)
- Úmluva o omezení případů bezdomovectví (1961)

UNHCR je jedinou mezinárodní institucí se všeobecným mandátem pomáhat osobám bez státní příslušnosti. Mandát je v principu odvozen z rezolucí Valného shromáždění OSN. V souladu se zmíněnými úmluvami se UNHCR snaží

- zajišťovat respektování práv osob bez státní příslušnosti
- předcházet ztrátě státní příslušnosti nebo omezovat počet případů, například vyzýváním států, aby udělovaly občanství lidem s dostatečně silnými vazbami na jejich území, kteří by jinak žádnou státní příslušnost neměli

Osoby vnitřně vysídlené jsou lidé, kteří uprchli z domova do jiné části země v důsledku ozbrojeného konfliktu, propuknutí všeobecných násilností, porušování lidských práv, nebo přírodní či lidmi způsobené katastrofy. Řídící principy OSN o vnitřním vysídlení (1998) stanovují standard pro mezinárodní jednání v zájmu vnitřně vysídlených osob. Mandát UNHCR konkrétně zahrnuje uprchlíky, ale v posledních třiceti letech úřad ve světě asistoval při víc než třiceti operacích, kde šlo o vnitřně vysídlené. V roce 2005 OSN dosáhla závazné dohody, v níž vyjasnila a posílila roli specializovaných agentur při pomoci vnitřně vysídleným osobám. Podle této dohody se UNHCR od 1. ledna 2006 chopilo vedoucí odpovědnosti za ochranu, provizorní ubytování a koordinaci a řízení táborů pro vnitřně vysídlené.

B. UNHCR a tlumočníci

1. Kdy UNHCR potřebuje pomoc tlumočníků?

Toto jsou některé situace, v nichž se představitelé UNHCR setkávají s osobami, které spadají do oblasti zájmu UNHCR a mohou potřebovat pomoc tlumočníka:

- Registrační procedury: když se zaznamenávají osobní informace o uprchlících, vnitřně vysídlených osobách nebo navrátilcích.
- Určování statusu uprchlíka: když se provádí pohovor s žadatelem o azyl, aby se rozhodlo, zda splňuje kritéria definice uprchlíka.
- Pohovory při přesídlení: když se provádí pohovor s uprchlíkem, aby se určila jeho potřeba přesídlení do třetí země.

- Monitorování: když UNHCR sbírá pomocí pohovorů informace o ochraně, právech a zdraví uprchlíků, navrátilců a vnitřně vysídlených osob.
- Participační hodnocení: když se vede strukturovaný pohovor s ženami, dívkami, chlapci a muži, kteří spadají do oblasti zájmu UNHCR, s cílem získat přesné informace o konkrétních bezpečnostních rizicích, kterým čelí, a o jejich základních příčinách, aby úřad pochopil jejich postavení a vyslechl jejich navrhovaná řešení.
- Poradenské pohovory nebo pohovory u lékaře: když uprchlíci a další osoby spadající do oblasti zájmu UNHCR dostávají zasvěcené a odborné rady o soukromých záležitostech nebo o záležitostech týkajících se onemocnění.
- Kontroly lidí, kteří přežili násilí nebo mučení: když je potřeba získat více informací o psychických nebo fyzických následcích mučení.

2. Jaká je moje role v celkovém rámci praxe UNHCR?

Pro UNHCR jsou tlumočníci nezbytní pro plnění základních funkcí vyplývajících z jeho mandátu, včetně registrace, určování statusu uprchlíka, přesídlení a poradenství, které v mnoha případech zahrnují také choustivé otázky týkající se genderového nebo sexuálního násilí. Tlumočníci proto hrají klíčovou úlohu v mnoha kancelářích UNHCR. Správná interpretace prohlášení uprchlíka je nezbytně důležitá pro to, aby UNHCR pochopilo obavy uprchlíka a provedlo patřičné zásahy. Současně jsou tlumočníci v pozici značného vlivu a mají nad sledovanými osobami značnou moc. I když většina tlumočníků splní svou funkci profesionálním způsobem podle předepsaného vzoru, tuto moc už někteří v minulosti zneužili ke škodě uprchlíků i integrity celého programu UNHCR.

Pozor!

Vaše služby mohou být potřebné v kterémkoliv z těchto scénářů. Je odpovědností tazatele, který vede pohovor, vysvětlit, jaký proces se na případ vztahuje, a co se bude dít. Také je odpovědností tazatele vyslechnout pozorně případ mluvčího, klást dotazy a jeho případ zhodnotit. Vaše role tlumočníka je asistovat při tomto procesu poskytnutím komunikačního kanálu. Vzhledem k tomu, že obě strany mluví vaším hlasem, je vaše role důležitá a je nutné k ní přistupovat s vysokou mírou profesionality.

Kapitola II

Etika tlumočení

V této kapitole se dozvíte

- Jak být členem současně jazykové komunity a profesní organizace
 - Jak může sociální tlak ovlivnit vaši práci tlumočníka a jak se s tím vyrovnat
 - Jak se zachovat v obtížných situacích, které mohou vyvstat v souvislosti s tlumočením
 - Jak si stanovit profesionální hranice
 - Co říká o profesionálním chování Kodex chování tlumočníka
-

A. Komunitní tlumočení

1. Co znamená být komunitním tlumočníkem?

Za komunitního tlumočníka můžete být označen, pokud

- jste členem *jazykové komunity*
- nabízíte své služby ústního překladu jejím členům
- její členové ovládají oficiální jazyk špatně nebo vůbec
- oficiálním jazykem se mluví v institucích, jejichž služeb chtějí využít

Komunitní tlumočníci mohou být přistěhovalci první generace, uprchlíci nebo jejich potomci. Mohou nebo nemusí mít silné vazby na skupinu přistěhovalců nebo uprchlíků. Často se na ně pohlíží jako na *sociální pracovníky*, z toho důvodu, že pomáhají lidem z menšinové skupiny překonávat jazykovou bariéru, která by jim mohla bránit v plném využití jejich práv. Komunitní tlumočníci mohou být označeni za *zprostředkovatele kultury*, překlenují propast vytvořenou kulturními rozdíly mezi dvěma lidmi, kteří by si nerozuměli, kdyby se to, co říkají, přeložilo doslovně.

Otázka: Do jaké kategorie patříte vy?

2. Může někdo vykonávat na komunitního tlumočníka nátlak?

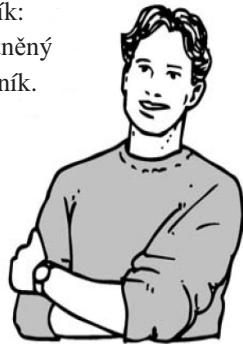
Sociální a pracovní tlaky ovlivňují kvalitu vašeho výkonu, pokud mají přímou souvislost

- s vaší rolí tlumočníka
- s tím, co od vás očekává zaměstnavatel
- s tím, co od vás čekají vaši kolegové z jazykové komunity, s nimiž můžete mít důležité osobní vztahy

Mluvíme stejným jazykem.
Rozumíme si.

Toto je
tlumočník:
nezúčastněný
prostředník.

Takové vztahy mohou narušovat práci tlumočníka a znemožňovat mu, aby byl jakousi *skříňkou na překládání*, nebo *nezúčastněným prostředníkem*, jak se od něj často očekává pod vlivem anachronistické idealizace role tlumočníka.

Naopak tlumočníkův věk, pohlaví, společenský status, politická a náboženská orientace hrají svou úlohu v dynamice pohovoru a mohou mít negativní nebo pozitivní účinky na kvalitu komunikace zprostředkované překladem.

Je záhodno neignorovat takové účinky, protože je možné je minimalizovat a možná i neutralizovat, pokud si člověk uvědomí aspoň některé jejich příčiny.

3. Jak na mě někdo může vykonávat nátlak?

Abychom tuto otázku zodpověděli, podívejme se, co se od vás může očekávat. Začneme od vaší jazykové komunity a předpokládejme, že **sedíte doma** a řeknete tu novinu několika přátelům...

...a je velmi pravděpodobné, že to do 48 hodin bude vědět celá komunita. Podle toho, co děláte a neděláte, jestli vás pokládají za více nebo méně mocného, informovaného, úctyhodného, důvěryhodného, s užitečnými styky, nebo politicky či finančně vlivného, na vás mohou členové vaší komunity pohlížet s pocitem očekávání nebo s přesvědčením, že máte naplňovat určité povinnosti, jako v následujících fiktivních scénářích:

Scénář č. 1: Jste členem nejvýznamnější opoziční strany ve své zemi, která dominuje i politickému životu vaší komunity. Ve straně vládne určitá shoda, co by uprchlíci měli a neměli říkat UNHCR.

Scénář č. 2: Komunita je poměrně malá a většina jejích členů má příbuzenské vztahy. Z kulturního hlediska je nesmírně důležité vyhovět členům rodiny.

Scénář č. 3: Váš bratr dluží velkou službu členovi vaší komunity, který za vámi přijde s dohodou: Chce, aby byla jeho svobodná sestra přesídlena do Spojených států, a je přesvědčen, že vy víte, jak jí to zařídit. Když to uděláte, zapomene na to, co mu váš bratr dluží.

Scénář č. 4: Několik členů komunity se hlásí ke křesťanství, ale ve vaší komunitě je dominantní vírou islám. A kolují zvěsti, že tito členové komunity bývali taky muslimové, ale konvertovali, aby posílili důvěryhodnost své žádosti. Někteří lidé vás podezírají, že jste jeden z nich.

Scénář č. 5: Život uprchlíka je tvrdý a člověk stále potřebuje peníze. Uprchlíci také potřebují důvěryhodná svědectví, osvědčení, dokumenty a výhodný sňatek. Někdy jedno řešení může odstranit několik těchto problémů najednou.

Scénář č. 6: Ve vaší komunitě stoupá počet lidí, kteří tvrdí, že byli v původní vlasti pronásledováni. V tichosti se začíná angažovat velyyslanectví vaší země. Lidem se vyhrozuje a některé žádosti jsou nepřímo veřejně odsuzovány. Máte ženu a malou dcerku.

Scénář č. 7: Ve vaší komunitě jsou lidé, kteří přežili sexuální útok nebo jsou HIV pozitivní, odsouváni na okraj společnosti, jejíž členové jsou vždy podrobeni sousedskému drobnohledu. Z vaší původní vlasti právě přijela vaše blízká příbuzná. Je tři měsíce těhotná, ale s manželem se neviděla půl roku. Ti dva budou vyslechnuti odděleně.

Pozor!

Často se zdá, že uprchlík musí být uznávaným členem komunity, aby byl důvěryhodným tlumočníkem. Co byste dělali vy, kdybyste byli tlumočníkem v kterémkoliv z uvedených scénářů? Každý z nich si zkuste domyslet do konce. Pro příběh bude důležitá vaše role tlumočníka, vaše rozhodování a důvody vašich rozhodnutí.

4. Jak na mě může vykonávat nátlak někdo v zaměstnání?

Po nějaké době si možná začnete uvědomovat sociální tlak. A až dojde na práci, zcela jistě budete muset získat zkušenosti, abyste si dokázali vymezit profesionální hranice...

Otázky!

- Co vy? Sdíleli byste Johnovy pochybnosti? Nakonec, je to velice prostá žádost, něco, co na první pohled vypadá zcela v pořádku. Proč podle vás John váhá?

Uplyne nějaká doba a ocitnete se v následujících situacích:

Scénář 1: Někteří žadatelé se na vás pokoušejí vyvijet nátlak úplatky nebo hrozbami, a žádají, abyste během pohovoru jejich jménem lhal.

Scénář 2: Vyhrožují vám a nakonec vás napadnou uprchlíci, kteří nebyli vybráni pro přesídlení.

Scénář 3: Tazatel vás požádá, ať mu řeknete vše, co o žadateli víte, o jeho životě, o tom, co si o něm myslí členové komunity. Nakonec vás tazatel požádá i o váš názor na případ žadatele.

Scénář 4: Dva vaši kolegové tlumočníci vás obviní z toho, že jste při pohovorech pro určení statusu uprchlíka a pro přesídlení negativně ovlivnil výsledek u několika jejich příbuzných.

Scénář 5: Po tlumočení na šesti pohovorech jste vyčerpaný, ale tazatel vás požádá, ať tlumočíte ještě jednoho žadatele.

Vytyčit si profesionální a osobní hranice není jednoduché. Kdykoliv to uděláte, musíte být schopni si tyto hranice obhájit nejdřív sami před sebou a možná před ostatními: před vašimi kolegy, přáteli a známými. *Profesionální hranice* jsou meze toho, co můžete a nemůžete dělat, i toho, co se od vás v zaměstnání může a nesmí očekávat. Tyto meze by se nikdy neměly překročit, jen snad za zcela mimořádných okolností a při plném vědomí obou stran, jaké důsledky to bude mít.

Otázka: Jak byste si vy sami stanovili profesionální hranice, kdybyste byli v situacích, které popisujeme v uvedených scénářích?

Pozor!

Také mějte na paměti, že musíte myslet na svou osobní bezpečnost a duševní zdraví, když vám hrozí tlaky jak v zaměstnání, tak mimo ně. Stanovení profesionálních hranic nemusí stačit, aby tyto tlaky zcela odstranilo, i když může tlak zmírnit.

B. Profesionální chování

1. Co znamená *být profesionální*?

Člověk je *profesionální*, když je odborníkem ve své profesi, jinými slovy, umí odvést práci ke spokojenosti klienta. *Profesionálem* ale také myslíme někoho, kdo ***třeba i v první den nového zaměstnání, které nikdy předtím nevykonával***, je ochoten postupovat krok za krokem a dbát o to, že se vše dělá řádným způsobem.

Ten, kdo si uvědomuje, co dělat může a nemůže, a nesnaží se ignorovat nebo zastírat hranice svých možností, je profesionál. Ten, kdo je připraven se učit, začít od úplných základů a směřovat k naprosté způsobilosti, je profesionál. Jasně vymezení vlastního postoje a chování v roli tlumočníka, tedy vymezení hranic, je také známkou profesionality.

2. Existují nějaká pravidla, kterými se mohu řídit, mám-li být profesionální?

Existují vodítka, kterými se můžete řídit, abyste postupovali profesionálně, ale důrazně doporučujeme, abyste je používali jen k tomu, k čemu jsou určena, tedy jako *vodítka*, ne jako neměnný soubor pravidel a nařízení, která slepě naplňujete bez ohledu na situaci, v níž se nacházíte. Tato vodítka najdete v Příloze I v podobě Kodexu chování tlumočníka.

Nejlepším způsobem, jak si ověřit platnost a použitelnost těchto vodítek, je pochopit, z čeho vycházejí. Uvažujte o každém z nich z pohledu *důsledků*. Ptejte se: ***Co se stane, když se tím řídit nebudu?*** Nebo ***Co když udělám tohle a neudělám tamto?*** Přitom si poznamenávejte všechny pochybnosti a dotazy, které vás napadnou. Také se pokusete promítnout si tato vodítka do již uvedených scénářů.

3. Jakými náměty se zabývají hlavní body Kodexu chování tlumočníka?

- Nestranností a neutralitou
- Mlčenlivostí
- Odbornou způsobilostí
- Transparentností
- Přesností překladu
- Vymezením hranic

Otázky!

- Kde je každý z těchto bodů v Kodexu rozebrán?
- Jak chápete následující profesionální hodnoty: integritu, odpovědnost, pečlivost, důvěryhodnost a respekt? Myslete si, že jsou pro Kodex a pro vaši úlohu tlumočníka relevantní, a pokud ano, jak?

4. Musím plynne hovořit oběma jazyky?

Poznámka: Profesionalitu můžete udržet jen tehdy, pokud nejsou jazykové schopnosti tlumočníka překážkou odvedení kvalitní práce.

Otázka!

- Napadá vás nějaká strategie, kterou byste mohli použít, když nemluvíte plynne oběma jazyky a po ruce není žádný jiný tlumočník?

5. Je náročné neustále přecházet z jednoho jazyka do druhého?

Poznámka/ Závěr/ Pravidlo: Tlumočník by měl být připraven používat obousměrné konsekutivní tlumočení k přesnému překladu slov mluvčího.

Otázka!

- Tazatele tlačí čas a vy děláte chyby. Co uděláte? Jste připraveni přiznat – *Udělal jsem několik chyb?*

6. Jaké zájmeno mám při tlumočení používat?

Poznámka/ Závěr/ Pravidlo: Tlumočník musí používat stejnou gramatickou osobu jako mluvčí.

Otázky!

- Když budete říkat „ona“ místo „já“, může to mít i jiné důsledky?
- Napadá vás nějaká jiná situace, kdy byste podvědomě přešli na „ona/on“?

7. Co znamenají neutralita a nestrannost?

Poznámka: Tlumočník odpovídá za přesný překlad, ke kterému nic nepřidává, ani nic nevynechává.

Otázka!

- Jak může tazatel nakonec odhalit, že o žádné mučení nešlo?

8. Můžu k případu říct svůj názor?

Poznámka: Tlumočník nebude poskytovat žádné sociologické, antropologické ani historické informace, aby vyjádřil svůj názor nebo pomáhal zformovat názor tazatele na případ, ve kterém tlumočí.

Otázky!

- Na druhou stranu, mohlo by být velmi užitečné mít tlumočníka jako zdroj informací o zemi původu. V jakých situacích by to podle vás bylo prospěšné? Kdyby to bylo prospěšné, dá se to skloubit s Kodexem chování tlumočníka? Pokud ano, jak by měl tlumočník pracovat?

9. Můžu tlumočit pro členy své rodiny?

Poznámka: Tlumočník nebude tlumočit pro blízké příbuzné ani pro osobní přátele, s výjimkou zcela mimořádných situací.

Otázky!

- Tohle je velmi přísné pravidlo, že? Myslíte, že platí, tak jak je napsané? Napadá vás, že by to vlastně mohlo být dobré, tlumočit vlastnímu bratrovi?

10. Můžu mluvit o tom, co během tlumočení vyslechnu?

Poznámka: Za žádných okolností a z žádného důvodu nesmí tlumočník odhalit nebo zopakovat ústní nebo psanou informaci získanou v průběhu práce pro UNHCR.

Otázky!

- Bude někdo další trpět kvůli tomu, co tlumočník dělá?
- Za jakých okolností myslíte, že byste měli promluvit? A v rámci jakých mezí?

11. Můžu od lidí přijímat dárky, peníze, případně služby?

Poznámka: Tlumočník nesmí nikdy přijmout žádnou kompenzaci navíc, žádné peníze ani jiné služby.

Otázky!

- Myslíte, že byste skutečně nikdy neměli nic přijmout? Šálek čaje? Ručně pletený svetr? Jídlo? Vysvětlete své důvody, proč byste některé věci měli brát a jiné ne.

OTÁZKY K SAMOSTUDIU

1. Mandátem UNHCR je chránit uprchlíky a hledat trvalá řešení jejich problémů.

Ano Ne

2. UNHCR převzal odpovědnost také za lidi bez státní příslušnosti, navrátilce a vnitřně vysídlené osoby.

Ano Ne

3. Podle úmluvy z roku 1951 může ekonomický migrant dostat status uprchlíka.

Ano Ne

4. Projděte si scénáře na str. 20 a 21. Kde najdete odpovědi na předestřené problémy?

Zapište si své myšlenky a prodiskutujte je se svým školitelem.

5. Podívejte se na obrázek na str. 19 („Jak na mě někdo může vykonávat nátlak?“). Co byste dělali, abyste zamezili tomu, že od vás někdo bude čekat něco, co mu nemůžete vyplnit? Za překážky, na které můžete narazit, pokládejte strach, moc, peníze a hanbu.

Zapište si své myšlenky a proberte je se svým školitelem.

6. Podívejte se na obrázek na str. 21 („Jak na mě může vykonávat nátlak někdo v zaměstnání?“). Co byste dělali, kdybyste byli na Johnově místě? A proč?

Zapište si své myšlenky a proberte je se svým školitelem.

7. Abyste mohli být komunitním tlumočníkem, musíte být uprchlík.

Ano Ne

8. Abych byl profesionál, stačí, když se budu držet Kodexu chování.

Ano Ne

9. Komunitní tlumočníci jsou užiteční, protože vědí hodně o žadatelově zemi původu, její kultuře, historii a společnosti.

Zapište si své myšlenky a proberte je se svým školitelem.

10. Nedává smysl radit tlumočníkům, aby netlumočili pro své blízké příbuzné a přátele. Kdybyste měli překládat pro vlastní sestru, přece byste podali vynikající výkon, protože přesně víte, čím si prošla.

Zapište si své myšlenky a proberte je se svým školitelem.

11. Komunitní tlumočníci jsou sociální pracovníci. Jejich hlavním úkolem je pomáhat lidem, kteří patří k menšinovým skupinám a kteří jsou tudíž sociálně slabí a zranitelní.

Zapište si své myšlenky a proberte je se svým školitelem.

12. Ověřte si svou schopnost činit etická rozhodnutí na základě svých vlastních hodnot, vodítek poskytnutých v Kodexu chování tlumočníka, na základě situace, okolností, sociálních a pracovních tlaků a (pozitivních nebo negativních) důsledků vlastních rozhodnutí pro vás a pro všechny ostatní zúčastněné v následujících případech.

Zapište si své myšlenky **na každý z následujících případů** a proberte je se svým školitelem:

Případ 1: Tlumočíte pro uprchlici, která je členkou vaší komunity. Během pohovoru zjistíte, že je HIV pozitivní. Váš starší bratr je do ní zamilovaný a chce si ji vzít za ženu.

Případ 2: Vy a vaše sestra žijete v zemi, kde uprchlíci nemají přístup k potřebné zdravotní péči. Vaše sestra je vážně nemocná a mohla by dostat řádnou péči, kdyby ji přesídli do Austrálie. Když zůstane tam, kde je, je pravděpodobné, že upadne do kritického stavu. Chystá se na pohovor k určení statusu uprchlíka. Víte, že na rozdíl od vás neměla žádný důvod opustit vlast, kromě toho, že chtěla lepší život.

Případ 3: Poslední dobou tlumočíte hodně pro jednoho tazatele, který vám začal natolik důvěřovat, že se čím dál častěji ptá na váš názor v každém z případů, které prověřuje. Jeden konkrétní případ se týká uprchlíka, který tvrdil, že ho uvěznila a mučila stejná opoziční skupina, ke které se během pohovorů hlásila většina uprchlíků. I vy jste o sobě při pohovoru na určení statusu uprchlíka prohlásil, že jste aktivním členem této skupiny, a teď si podle všeho velké množství lidí ve vaší komunitě myslí, že jim něco dlužíte.

Případ 4: Přijde za vámi člověk s 5000 dolary v hotovosti a říká, že ví, že máte v zaměstnání přístup k záznamům o uprchlících. Zoufale potřebujete peníze. Ten člověk říká, že ty peníze jsou pro vás. Jediné, co musíte udělat, je vyměnit několik fotografií a jmen.

Případ 5: Víte, že se nemáte za klienty přimlouvat, ale máte silný pocit, že když nic neuděláte, tato konkrétní uprchlice nedostane status uprchlíka, protože jí nikdo nerozumí. Víte, že trpí posttraumatickou stresovou poruchou, a to jí brání projevovat jakékoliv emoce, když mluví o mučení. Také jsou ve hře kulturní rozdíly, hlavně ten, že *v jejím a ve vašem jazyce* se neustále používají eufemismy jako projev respektu, když se mluví o šokujících tématech.

Modul II:

Otzázký jazyka

Jazyk je to, co z nás vychází, když otevřeme ústa. Jak dobře znáte tento úžasný nástroj komunikace? V tomto modulu vás nejdříve seznámíme se základy tlumočení a dáme vám příležitost k procvičení, pověříme vás úkolem sestavit vlastní jazykový profil a zamyslet se nad tím, jak mluvíte. Pak stručně probereme jazyk v sociálním kontextu se zaměřením na některé složitější aspekty, s nimiž se při tlumočení setkáte. Také vás vybavíme nástroji potřebnými pro kvalitní tlumočení.

Kapitola I

Můj jazykový profil

V této kapitole se dozvíte

- Co dělá tlumočník
- Jak definovat své pracovní jazyky
- Jak analyzovat svůj způsob mluvy
- Jakými cvičeními si ověříte své jazykové schopnosti a určíte, jaké budou vaše pracovní jazyky
- Jaká cvičení zlepší váš hlas a výslovnost

A. Výchozí bod tlumočení

1. Co dělá tlumočník?

Je třeba určit někoho, kdo hovoří oběma jazyky a kdo může fungovat jako tlumočník, tedy trpělivě překládat, co si tyto dvě skupiny lidí budou říkat. Kdo to dokáže?

Než odpovíte, měli byste zvážit, nakolik je důležité, aby si obě strany dokonale rozuměly. Pokud nejde „jen“ o společenskou záležitost, jaké problémy by mohl nevyškolený tlumočník způsobit?

2. Co dělá dobrý tlumočník?

Otázka!

- *Pochopit* znamená při tlumočení strašně moc. Co myslíte, že musíte udělat, abyste pochopili, co se děje?

3. A co by měl dělat tlumočník UNHCR?

Tlumočník UNHCR by měl navíc pracovat s vědomím, že přesnost překladu ovlivní výsledek rozhovoru.

4. Co by se stalo, kdybych při tlumočení improvizoval?

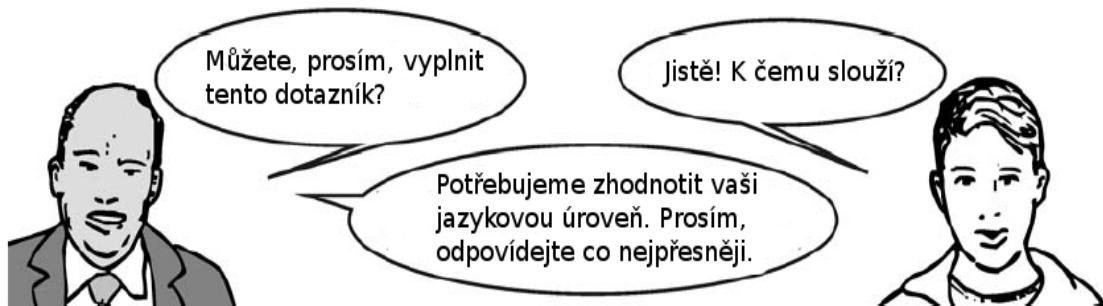
Pokud budete improvizovat, je pravděpodobné, že narazíte na slovo nebo obrat, který nebude znát. *Neporozumíte* jeho významu a možná ho úplně vynecháte, nebo střelíte od boku, co vás napadne.

Pozor!

Při improvizaci nebudez *překládat*, co uprchlík nebo pracovník UNHCR říkají, budete říkat, co vás samotně napadá. Když to *přeložíte do druhého jazyka*, vytvoříte tím zcela fiktivní skutečnost, která se nezakládá na tom, co ti dva lidé, pro které tlumočíte, skutečně říkají, ale na tom, co vy *si myslíte*, nebo chcete myslit, že říkají. Když v tom budete během pohovoru pokračovat, je vážné nebezpečí, že uprchlík a pracovník UNHCR nakonec budou mluvit oba s vámi a ne spolu, aniž by si to uvědomovali.

B. Mé pracovní jazyky

1. Co mám udělat, než kývnu na tlumočení?

Dotazník:

- Který je váš první jazyk (A), který jste se naučil? _____
- Kde jste se naučil mluvit jazykem A? _____
- Mluvíte jazykem A dodnes? _____
- Mluvíte jazykem A pravidelně? _____
- Mluvíte jazykem A plynne? _____
- Je to dlouho, co jste naposledy mluvil jazykem A? Pokud ano, jak dlouho? _____
- Mluvíte nějakou variantou nebo variantami jazyka A? _____
- Kde se touto variantou nebo variantami mluví? _____
- Má jazyk A standardní formu? _____
- Má jazyk A psanou formu? _____
- Umíte v jazyce A číst? _____
- Umíte mluvit nějakým dalším jazykem (B, C, D)? _____
- Kdy, kde a jak jste se jím/jimi naučil mluvit? _____
- Má jazyk B (C, D) standardní formu? _____
- Má jazyk B (C,D) psanou formu? _____
- Umíte v jazyce B (C, D) číst? _____
- Máte pocit, že umíte jazyky A a B (C, D) mluvit o všem? _____

2. Co s dotazníkem, který jsem vyplnil?

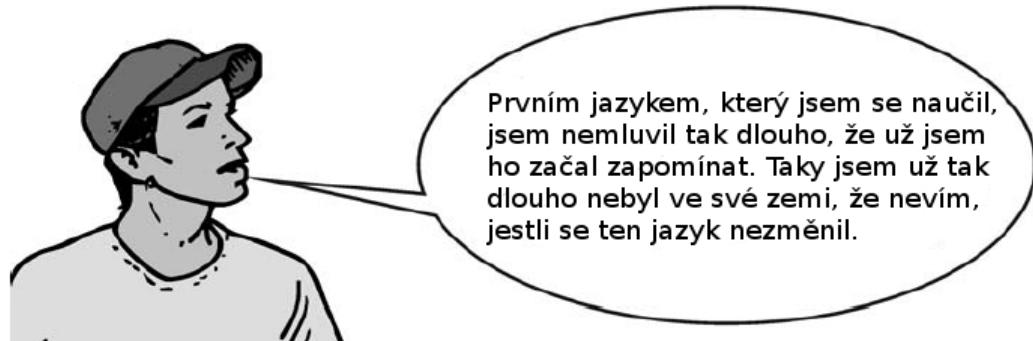
Měl byste ho projít se svým školitelem, v případě potřeby ho upravit, a přepsat ho na kartu („kartu jazykového profilu“) v podobě stručného popisu svých jazykových schopností. Tuto kartu pak můžete dávat lidem, kteří si žádají vaše tlumočnické služby.

3. Jaká kritéria mám použít k revizi dotazníku?

Nejdřív se podívejte na následující příklady, jestli se některý z nich na vás nevztahuje. Pak je porovnejte s vaší situací a všimněte si způsobu, jakým mluvíte. Nakonec si udělejte test, který jsme pro vás připravili.

PŘÍPAD 1

PŘÍPAD 2

PŘÍPAD 3

Španělština je moje mateřstina a taky můj první jazyk. Ale naučil jsem se ji na ulici, ne ve škole. A nejsem si úplně jistý, jestli se někde jinde mluví stejně jako u nás ve městě.

PŘÍPAD 4

Mluvím plynne rusky. To znamená, že mluvím snadno a hladce a můžu mluvit o čemkoliv. Taky umím čínsky, ale mám malou slovní zásobu a neumím se vyjadřovat jasně, když je hovor o něčem, o čem jsem nikdy předtím nemluvila.

PŘÍPAD 5

Rozumím dost dobře arabsky, ale neumím arabsky mluvit. Důvod mé pasivní znalosti je ten, že jsem se arabštinu učila před deseti lety a od té doby jsem ji nemluvila.

Pozor!

Není nic špatného na tom přiznat, že patříte do určité skupiny, například etnické skupiny, nebo že jste se narodili v určitém regionu a přiznáte, že nemluvíte tamním jazykem. To je naprosto přijatelné a nikdy byste to neměli utajovat. Také je možné, že jste se naučili jazyk svých rodičů mimo vaši a jejich zemi původu.

4. Může být něco zvláštního na způsobu, jakým mluvím?

Je důležité, abyste se znova podívali na svůj jazykový profil, než se pustíte do tohoto oddílu. Myslíte, že můžete uvést víc informací? Jaké informace by bylo dobré doplnit? Podívejte se, co říkají naši přátelé o souvislostech mezi jejich životními zkušenostmi a způsobem, jakým mluví:

PŘÍPAD 1

Narodil jsem se v odlehlé vesnici v horách a strávil jsem tam většinu života. Do města jsem přišel teprve nedávno. I když mám dobré vzdělání, je pro mě přirozené mluvit dialektem a je těžké přepínat na způsob, jakým lidé mluví ve městě. Asi bude problém i moje výslovnost, trochu se stydím.

PŘÍPAD 2

Od narození jsme se stěhovaly z místa na místo. Někdy nevíme, jakým jazykem mluvíme. Posbíraly jsme slova a výrazy z různých jazyků, kterými se mluvilo tam, kde jsme žily, a prostě je používáme, bez ohledu na to, s kým mluvíme.

PŘÍPAD 3

Mohla jsem chodit jen do základní školy. Hodně jsem sama četla, ale často mám pocit, že je mnoho věcí, o kterých mluvit neumím. Pokaždé, když se naučím nové slovo, se přede mnou otevírá nový svět.

PŘÍPAD 4

Jsem mladá a úspěšná. A taky žena. Mnoha lidem v mé komunitě se nelibí, když jasně říkám, co si myslím. Postupem času jsem začala být uzavřená, a když mluvím, je to jen neurčitě a nerěkám všechno. Přátelé mi říkají, že musí číst mezi řádky, když mě poslouchají.

PŘÍPAD 5

Jsem hluboce věřící a nadšeně mluvím o náboženských hodnotách. Přeju si, aby všichni uvažovali o životě jako já. Taky mě baví politika. Nemůžu ale věřit mužům: nikdy neposlouchají ženy, které mají pevné názory, a tak s nimi mluvím jen sarkasticky nebo příkře.

PŘÍPAD 6

Mou vášní je fotbal, trénuju místní tým. Většinu života jsem prožil na fotbalových hřištích a v klubovnách. Moje děti a žena říkají, že se ze mě zblázní, protože ať mluvím o čemkoliv, zní to, jako když mluvím o fotbale. Asi používám moc žargonu.

Tento výčet případů není konečný, jsme si jisti, že dokážete sestavit daleko podrobnější. **Důležité je podívat se, jestli vám některý případ nepřipomíná vaši vlastní situaci.** Myslíte, že způsob, jakým mluvíte, je nějakým způsobem zvláštní? Stalo se vám někdy, že jste poslouchali někoho jiného a říkali si, že *jejich* způsob řeči je nezvyklý? V tom případě bychom vám doporučili podívat se na tyto skutečnosti trochu více *vědecky*, a to na základě toho, co budeme rozebírat v příští kapitole.

Pozor!

Jazyk se nedá snadno definovat. ***Jako tlumočník*** byste si měli uvědomovat, že existují nejméně tři různé varianty každého jazyka:

- i. Standardní podoba. Některé jazyky standardní formu postrádají. Některé mají víc než jednu. Obvykle je to určitý druh autority (politická či jazyková), kdo rozhoduje, co je standardní forma daného jazyka.
- ii. Mluvené podoby. Mezi ně patří regionální, městské, venkovské, skupinové nebo lokální varianty.
- iii. Způsob, jakým každý mluvčí jazyk používá v komunitách nebo skupinách, do kterých patří, a někdy ve vztahu k místu (místům), kde žil, a to často pod vlivem osobních zkušeností.

Pozor!

Jazyk je systém slov používaných komunitou, kmenem, národem. ***Dialekt*** je prostá variace jazyka (jiná slova, odchylky gramatiky a výslovnosti).

Otázky!

K jakému závěru jste došli při analýze způsobu, jakým mluvíte, v porovnání s případy na str. 37-38?

- Zaměřte se na dotazník, který jste vyplňovali. Ptá se na věci jako: **Jaký je první jazyk, který jste se naučili?** Myslíte, že jste odpověděli správně? Než odpovíte, zamyslete nad definicí jazyka a dialektu (v dotazníku mu říkáme varianta), a zkontrolujte si, co jste napsali do dotazníku.

5. Můžu si vyzkoušet, jak mluvím?

Test, který si zkusíte, souvisí s jazykovým profilem, který jste si právě sestavili. Vy a váš školitel můžete společně zhodnotit vaše jazykové schopnosti. Oběma vám poskytne šanci ověřit vaše znalosti každého jazyka, kterým mluvíte.

Také to bude dobrá příležitost uvědomit si to, čemu se říká *oblasti jazykových slabin*. Například jste si myslí, že mluvíte plyně jazykem C, a po testu si uvědomíte, že ve skutečnosti stačí jen na základní konverzaci. Když se konverzace začne komplikovat, jste ztracení. Zatím tedy nemůžete zařadit jazyk C na seznam svých *pracovních jazyků*, ale můžete tak učinit v budoucnu, pokud budete studovat a zvládnete ho plynule.

6. Ověření způsobu, jakým mluvím

Vezměte si diktafon a mluvte do mikrofonu 10-15 minut **svým prvním jazykem**, o následujících tématech:

- vaše okolí (může to být místo, kde se zrovna nacházíte)
- někdo, koho znáte, jeho fyzický vzhled, povaha atd.
- politický systém vaší země, kdo je u moci, způsob vlády atd.
- vaše náboženské vyznání, víra, praktiky, pravidla atd.

Nahrávku si jednou poslechněte a bez poznámek řekněte stručný výtah toho, co jste slyšeli, včetně hlavních bodů, **ve vašem druhém jazyce**.

Když jste hotoví, poslechněte si znova nahrávku a přeložte ji do svého druhého jazyka větu po větě, s použitím funkcí PLAY a PAUSE. Zaznamenávejte si každou potíž/překážku, na kterou narazíte, ať už je to paměť, slovní zásoba, plynulost atd. Udělejte si seznam slov, která jste nedokázali přeložit, a poznamenejte si také vše, o čem jste nedokázali hovořit plynule.

Zopakujte cvičení nahráním svého hlasu **ve vašem druhém jazyce**. Nejdřív stručně shrňte, co jste slyšeli **ve svém prvním jazyce**, včetně hlavních bodů, a pak překládejte obsah nahrávky po DVOU větách **do svého prvního jazyka**. Znovu si poznamenávejte potíže nebo překážky, na které narazíte.

Pro obměnu si zkuste nahrát večerní zprávy nebo přednášku, na které jste. Pamatujte, v této fázi byste měli spoléhat jen na svou paměť a nedělat si žádné poznámky. Je dobré požádat někoho o pomoc a zeptat se na jeho názor.

- Odhalili jste nějaké jazykové slabiny? V čem se potřebujete zlepšit: ve slovní zásobě, gramatice, paměti, znalostech některých témat? Bránilo vám něco v mluvení o některých témaitech? Máte pocit, že si po provedení testu potřebujete opravit kartu se svým jazykovým profilem ? Proč?

Pozor!

Je mnoho způsobů, jak si zlepšit znalost svých pracovních jazyků: čtěte co nejvíce noviny, články a knihy o otázkách nucené migrace a pravidelně sledujte nebo poslouchejte zprávy. Pokud to není možné, požádejte někoho o pomoc. Pokud dospějete k závěru, že vaše zábělost v jednom jazyce je omezená na určité oblasti a není skoro nic, čím byste si tento jazyk mohli vylepšit, přepište svou kartu a proberte ji se svým školitelem.

7. Je něco dalšího, co bych měl udělat, abych se stal tlumočníkem?

Kromě již zmíněných věcí se řídte radami našeho profesionálního tlumočníka a provádějte cvičení, která vám navrhuje:

- Zapracujte na svých samohláskách a souhláskách. Pokud se vám nějaká samohláska, souhláska nebo kombinace samohlásky a souhlásky špatně vyslovuje, zjistěte si, kterou část úst a hrdla máte použít.
- Zaměřte se na studium výslovnosti. Dávejte velký pozor, kam spadá na slovu přízvuk. Máte-li pochybnosti, zeptejte se rodilého mluvčího nebo použijte slovník.
- Naučte se frázovat a zdůrazňovat. Rozdělte si proud řeči do skupin slov, které přirozeně plynou, a pracujte se svým hlasem, abyste se vyhnuli monotónnosti. Vaše tlumočení se pak bude lépe a příjemněji poslouchat.

- Zapracujte na svém hlasu. Jak už jsme řekli, když pochopíte mechaniku tvorby hlasu, pomůže vám to při artikulaci. To se týká i kvality vašeho hlasu. Je také důležité uvolnit se a správně dýchat, protože kvalita vašeho hlasu je důležitá pro všechny, kdo vás poslouchají. Dobrým cvičením je zpěv.

Kapitola II

Jazyk v sociálním kontextu

V této kapitole se dozvíte

- O vztahu mezi významem a slovy a obraty
 - Jak při tlumočení zachovat jazykovou neutralitu
 - Jak by mohl tlumočník na význam reagovat emocionálně
 - Jak při tlumočení překonat běžné jazykové překážky
 - Jaký je rozdíl mezi doslovným a idiomatickým tlumočením
 - Jak si vypracovat osobní slovníček
-

A. Pochopení významu

1. Kolik významů může mít jedno slovo?

V předchozí kapitole jsme vám ukázali vztah mezi jazykem, uvažováním a životními zkušenostmi a teď se můžeme zaměřit na různé úrovně významu ve způsobu řeči každého člověka. Podívejte se, co říká žadatelka na začátku pohovoru, analyzujte to a pokuste se to přeložit. Dřív než začnete, vezměte si k ruce slovník.

Pozn. Anglický originál: „After getting out of prison, I went to see sister. I travelled by car. The journey was bad.“

Otázky!

- Z jakého místa se dostala? Popište do detailů.
- Kdo je *sestra*?
- Jaký dopravní prostředek použila?

Pokud jste si ve slovníku vyhledali slova, která žadatelka použila, zjistili jste, že skoro každé z nich má různé významy nebo je možné je nahradit jiným slovem, jehož význam je skoro stejný. To je důležité znát, i při poslechu, i při překládání, protože **překládáme to, čemu rozumíme**. Pokud je to, co jsme vyrozuměli, odlišné od toho, co respondent myslí, nás překlad bude chybný. Podívejte se na možnou interpretaci stejné věty:

Po útěku z nápravného zařízení
jsem jel autobusem za
kamarádkou, která je jeptiška.
Byla to příšerná cesta.

Jak už jsme řekli, toto je možná *interpretace, přetlumočení*. Toto jako tlumočník děláte: nejenom že *překládáte*, ale *tlumočíte, interpretujete*, tj. rozhodujete o zamýšleném významu slov mluvčího. Rozhodnutí o významu můžete činit na základě vlastních vědomostí a zkušeností. Například, pro vás existuje jen jeden druh vězení: *nápravné zařízení*. Dospěli jste k závěru, že **když jste uhodli, odkud žadatelka přichází**, musela odtamtud jet *autobusem*, protože tam nic jiného nejezdí. Taky zní a vypadá jako křestánka, a ví se, že řádové sestry v té oblasti pomáhají vysídleným lidem. A nakonec, podle vašich znalostí místní silniční sítě jste měli sklon její *špatnou* cestu změnit na *příšernou*.

Pozor!

Jak už jsme naznačili v předchozí kapitole, měli bychom si neustále připomínat, že význam se může změnit, pokud ho vztahujeme jen ke svému vlastnímu pojetí reality. Pojd'me si porovnat verzi horního tlumočníka s *neutrálnejším* výkladem:

Když jsem opustil místo, kde
jsem byl zadržován, jel jsem
navštívit někoho (upřesnit koho,
použité slovo: sestra). Použil jsem
dopravní prostředek (upřesnit jaký,
použité slovo: auto). Cesta byla
špatná.

Profesionální tlumočník se snaží být neutrální. Nezasahuje do toho, co slyší. Je vězení skutečně jen místo, kde jsou legálně zavřeni zločinci? Podívejte se do slovníku a najdete seznam všech možných významů některých slov, které použili žadatelka a první tlumočník:

vězení/prison: a) _____ b) _____ c) _____ d) (metafora) *Nesnášel studium.*
Bylo to pro něj vězení./ He hated studying. It was a prison to him.

sestra/sister: a) _____ b) zdravotní ošetřovatelka c) _____ d) _____

auto/car: a) automobil b) _____ c) _____

dostat se z/to get out: _____ *uniknout/to escape:* _____

špatný/bad: _____ *příšerný/nasty:* _____

Pozor!

Neutrální tlumočení je nejlepší způsob, jak se vypořádat se skutečností, že mnoho slov má ve všech jazycích nejméně tři úrovně významu. Ty se mění podle individuálního způsobu uvažování a chápání reality, a podle toho, jak je toto uvažování a chápání vyjádřeno jazykem. Tři úrovně významu jsou:

- Základní význam, který se dá získat omezením slova na jeho holou formu, jako *vězení* > místo zadržování.
- Význam, který slovo vyvolává v mysli posluchače, a který se může lišit od původního významu. To se často stává mezi dialekty stejného jazyka.
- Význam, jaký slovo vyjadřuje. *Špatný* a *příšerný*, například, tady mají stejný význam, ale *příšerný* tu naznačuje, že mluvčí cestu opravdu nesnášel.

2. Jaká rovina významu je nejnebezpečnější?

Abychom si ještě jinak ukázali, jak je význam při tlumočení důležitý, podívejme se na vaši možnou reakci na slova a koncepty, které slyšíte, a na dopad takové reakce na kvalitu vašeho tlumočení. Povšimněte si tlumočníkova chování:

Proč myslíte, že tlumočnice jednala tak, jak jednala? Vidíte, jak v údivu kroutí hlavou a tváří se znechuceně? Tazatel to vidí, ale nechápe, proč to dělá. Dotazovaný pokračuje ve výpovědi:

...protože odmítli uposlechnout zločinný rozkaz své vlády uvěznit a mučit lidí, kteří nahlas říkají, co si myslí. Z toho důvodu byli oni sami uvězněni, mučeni a někdy je zabili. Přezdíváme jim „naši stateční andělé“.

Tlumočnice v tomto příkladu je taky uprchlice a její interpretace je důsledkem jejího odporu k vládě její původní vlasti během mnoha let, které strávila jako politická aktivistka. Je také pacifistka a odmítla nastoupit do armády. Z toho důvodu byla zatčena, uvězněna a nakonec i mučena. Od chvíle, kdy se jí podařilo ze země uprchnout, neúnavně odsuzuje brutalitu páchanou tamní vojenskou juntou.

Pozor!

Jednou z nejběžnějších příčin nevalného tlumočení je podvědomá tendence tlumočníka povolovat svým osobním pocitům vůči výpovědi a často i vůči mluvčímu, aby převážily nad neutralitou. Když se to stane, tlumočník nemusí být schopen analyzovat význam slov mluvčího, neutrálně je překládat a poukázat na ta, která by mohla být problematická.

V důsledku toho se do tlumočníkova podání slov mluvčího vloudí nová významová rovina. Interpretace může odrážet vlastní názor tlumočníka, jeho pocity a soudy vůči výpovědi. Tomu se říká *emoční reakce na význam*.

Otázky!

- S jakou významovou rovinou byste spojovali emoční reakci tlumočníka?
- Co myslíte, že se stalo s tlumočnicí, když poslouchala výpověď respondenta?
- Co myslíte, že by jí zabránilo v emoční reakci a následně v chybném překladu?

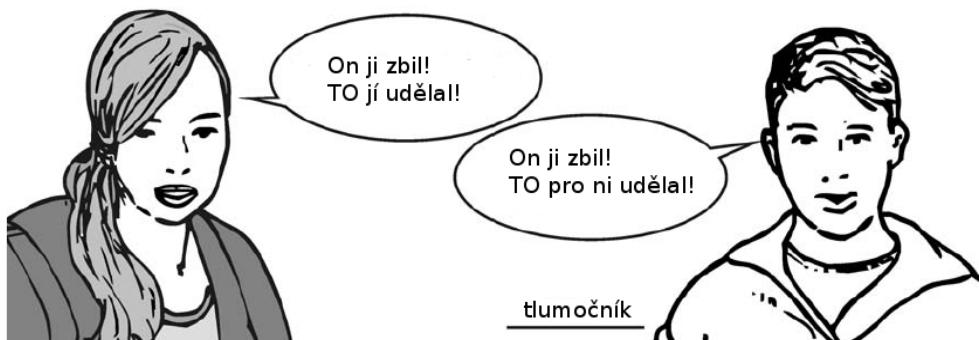
3. Vyjadřují všechny jazyky význam stejným způsobem?

Zatím jsme se stručně dotkli toho, jak může být jazyk výrazem kultury, tj. chápání světa pod vlivem výchovy, osobních zkušeností a minulého i současného sociálního kontextu. Takové chápání se může přetavit do slov, tj. do významů, a vaším úkolem je přesně je interpretovat, neboli tlumočit.

Nyní se dostaváme k zásadní otázce: Jak konkrétně vyjádříme takové chápání? Jinými slovy, jaké jsou charakteristiky jazyka/jazyků, kterým(i) hovoříme, které ukazují, jak my vidíme a jak si organizujeme svět?

Běžně rozšířené omyly

- všechny jazyky se chovají stejně
- co funguje v jednom jazyce, funguje ve všech
- překládání je jenom nahrazování slov

Pozn. Anglický originál: „*He beat her up! He did THAT to her!*“; „*He beat her up! Hed id THAT for her!*“

Otázky!

- Jaký je rozdíl mezi oběma větami?
- Myslíte, že si tlumočník rozdíl uvědomuje?
- Co ho mohlo přimět k tomu, že význam výpovědi změnil?

Jazyky jsou rozdílné ve způsobu, jakým kombinují a uspořádávají slova do vět, aby vyjádřily konkrétní významy. Pokud tlumočník v uvedeném příkladu skutečně myslel vážně, to co řekl v překladu, je pravděpodobné, že buď vymyslel špatnou kombinaci, nebo že je to způsob, jakým se *to mi udělal* řekne v jeho dialekту.

4. Jaké jsou hlavní rozdíly?

Kdyby byl tlumočník v uvedeném příkladu použil správnou předložku při překladu slov mluvčí, dosáhl by v obou jazycích shody.

Pozor!

Shoda, ekvivalence, znamená *soulad ve významu mezi dvěma jazyky*. Někdy je těžké jí dosáhnout. To se obvykle stává, když nemůžete najít ekvivalentní slovo nebo obrat v cílovém jazyce. Je možné, že žádné

ekvivalentní slovo nebo obrat neexistují. I kdyby to byl tento případ, očekává se, že přeložíte původní význam do cílového jazyka.

Často nemůžete najít ekvivalent, protože slovo, které překládáte, je kulturně zakotvené. To znamená, že popisuje **předmět, náboženskou tradici, druh chování, typ jídla a podobně**, které se nacházejí pouze nebo většinou v oblasti, kde se mluví jazykem, se kterým pracujete. Víte, co to je, ale nemáte slovo, kterým byste to mohli přeložit. Je to proto, že lidé v dané oblasti musí tu věc nebo koncept pojmenovat, protože o ní potřebují mluvit každý den. Ten koncept může být známý i v dalších oblastech, ale protože není pro život tamních lidí důležitý, neexistuje pro něj v jejich jazyce žádné odpovídající slovo.

Jindy ekvivalentní slovo existuje a vy ho třeba i znáte, ale může být riskantní ho použít. To se obvykle stává, když narazíte na idiomu a idiomatické obraty. Podívejte se na následující rozhovor:

Otzádky!

- Jak byste přeložili tento dialog do kteréhokoli ze svých pracovních jazyků?
- Co myslíte, že by se stalo, kdybyste to přeložili doslovně?
- Vezměte si nějaké kulturně zakotvené slovo, které znáte, a přeložte ho."

Pozor!

Idiomu používáme neustále, a mnohem častěji, než si třeba myslíte. Idiomu, zejména idiomatické vazby, jsou nejlepším příkladem toho, jak jazyky vyjadřují určité chápání reality, protože mají často souvislost s tím, jak lidé vnímají barvy a jaké jim připisují významy (například *červená*), nebo využívají tradic konkrétní oblasti (například *válečná sekyra*).

Jazyky obvykle kombinují určitá slova s jinými a tyto kombinace jsou často těžko pochopitelné. Takovým kombinacím říkáme *slovní spojení*. Například:

Otázky!

- Co znamená *dry voice*? Máte podobné slovní spojení v některém ze svých pracovních jazyků? Jak řeknete *dry voice* v kterémkoliv jiném jazyce, kterým hovoříte?

B. Překládání významu

1. Jaká je nejužitečnější technika k překládání významů?

Když analyzujete jazyky, kterými mluvíte, z hlediska významu, musíte si procvičovat *parafrázování*, protože tato strategie vám umožní překládat většinu věcí správně.

Pozor!

Parafrázování lze definovat jako schopnost znova vyjádřit něco, co bylo řečeno nebo napsáno, slovy, kterým je jednak snazší porozumět, a která nemění původní význam.

Jakmile získáte plynulost v parafrázování při tvoření jednoduchých vět neobsahujících složitá slova, můžete přejít na složitější věty obsahující i množství idiomů a kulturně zakotvených slov a obrátu. Tento proces nějakou dobu trvá, musíte mít trpělivost. Pamatujte, vždy při tlumočení postupujte krok za krokem.

Otázky!

- V jakých situacích je podle vás nutné parafrázovat slovo *milice*?
- V jaké fázi pohovoru si myslíte, že byste měli víc parafrázovat?
- Dokážete parafrázovat idiomatické výrazy a slovní spojení ze str. 47?

- A co ono *kulturně zakotvené slovo*, o kterém jste přemýšleli a pokusili jste se ho přeložit? Dokážete ho parafrázovat?
- Proč myslíte, že jsme přesvědčeni o tom, že parafrázování je nejužitečnější technikou pro překládání významů?

2. Co když mě požádají, abych překládal všechno *doslovně*?

Pokud pracovník UNHCR, který pohovor řídí, žádá, abyste použili tuto techniku, mohli byste navrhnut, aby se používala jen pro sdělování zjednodušených vysvětlení právních procedur nebo jednoduchých faktických sdělení. Pokud to není přijatelné, měl/měla byste upozornit na to, že by mohlo dojít k přehlédnutí idiomatických vazeb v případě, že mluvčí nebude pravidelně dotazován na přesný význam toho, co říká, nebo v případě, že tlumočník neupozorní na fakt, že mluvčí používá idiomu. Tidíž by bylo nutné požádat mluvčího za každou vyřčenou větu, aby potvrdil, co tím myslí. Například:

Pozn. Anglický originál v druhém rozhovoru „*At last it came home to me.*“ a „*At last that came home to me.*“

Otzáky!

- Kde se na ilustraci situaci stala chyba?
- Jak byste postupovali, kdybyste byli tlumočník?
- Jaký je rozdíl mezi *doslovným* a *idiomatickým* tlumočením?

Pozor!

U *doslovného* tlumočení byste měli postupovat opatrně. I když se mu v právním kontextu obvykle dává přednost, například v soudní síni nebo při pohovoru k určení statusu uprchlíka, může být mimořádně zavádějící, zejména tehdy, když dva lidé, pro které tlumočíte, nevědí vzájemně o svých jazyčích vůbec nic a používají hodně idiomů, jako je to v normální mluvě běžné. Kdybyste měli přeložit větu *he took me for a ride* (*pěkně mě vodil za nos*) a použít přesně stejná slova jako v originále, pravděpodobně byste napáchali pěkný zmatek.

3. Má zpětný doslovny překlad nějaký smysl?

Měli byste si pamatovat, že nikdy není dobré použít techniku známou jako *doslovny zpětný překlad*, při níž tazatel přečte váš překlad ze svých poznámek a požádá, abyste to doslově přeložili do jazyka mluvčího, a mluvčího pak požádá, aby potvrdil správnost významu. Přesnost překladu to nezaručí, a idiomatičké obraty to prakticky nemá šanci odhalit. Podívejte se na následující příklad:

doslovny překlad

- i (tazatel) And what did she do?
(A co udělala?)
- ii (dotazovaný) She took me for a ride.
(Vodila mě za nos.)
- iii (tlumočník) She took me for a ride.
(Vodila mě za nos.)

zpětný doslovny překlad

- iv (tazatel) She took you for a ride?
(Vodila vás za nos?)
- v (tlumočník) She took you for a ride?
(Vodila vás za nos?)
- vi (dotazovaný) That's right.
(Přesně tak.)

Pozor!

Tyto příklady vás nemají dovést k přesvědčení, že idiomatičký způsob překladu je ideálním řešením při tlumočení pro uprchlíky. Naopak, pokud jste neprošli specifickým tlumočnickým a překladatelským výcvikem, nemluvíte téměř plynne oběma jazyky (tj. na úrovni rodilého mluvčího), nebo jste nepracovali jako tlumočník v terénu několik let, není dobré překládat idiomatičky vše, co během pohovoru s uprchlíkem slyšíte.

Idiomatičký překlad nejenže vyžaduje vynikající zvládnutí obou pracovních jazyků, ale vyžaduje také značné znalosti kulturních aspektů vyjadřovaných každým z těchto jazyků. Jinými slovy, vyžaduje schopnost myslet v obou jazycích a libovolně přepínat z jednoho do druhého. Pokud to nedokážete, měli byste používat vyváženou kombinaci doslovného a idiomatičkého překladu, s posílením jedné nebo druhé složky v závislosti na vašich lingvistických schopnostech.

Při rozhodování, jak takové rovnováhy dosáhnout, musíte postupovat krok za krokem. Nejdřív upusťte jak od doslovného tak od idiomatičkého překladu ve prospěch parafrázování. Jakmile zvládnete tuto techniku, můžete postupně přecházet na idiomatičký překlad, ale jen když jste si absolutně jistí, že jste získali potřebné zkušenosti a vědomosti.

C. Budování slovníčku pojmu

1. Co je slovníček pojmu?

Nadešel čas zakoupit sešit a nazvat ho *slovníček*. Bude to váš osobní slovník. Časem si budete muset pořídit druhý a třetí, až vám v prvním začne docházet místo.

2. Jak slovníček pojmu funguje?

Váš slovníček se bude opírat o tři základní principy:

- Nemělo by tam být žádné slovo, které se dá najít ve slovníku, ledaže neexistuje žádný slovník vašich pracovních jazyků, a v tom případě si budete zapisovat jen slova, která jsou pro vás nová.
- Slova a obraty, které si zapíšete, nebudou řazeny podle abecedy, ale podle jejich příslušné významové oblasti.
- Vedle každého zapsaného slova nebo obratu si poznamenáte jeho význam v cílovém jazyce, pokud existuje, vhodné parafrázování, příklad ukazující použití ve větě a překlad tohoto příkladu do cílového jazyka.

3. Jak bude slovníček pojmu vypadat?

Abychom ilustrovali strukturu slovníčku založeného na významových oblastech, uvedeme zde řadu slov a každému seznamu přiřadíme titulní název. Tím může být jak abstraktní koncept, tak generické označení skupiny předmětů nebo významové oblasti:

Dopravní prostředek	Čas	Náboženství	Politika	Emoce
auto	hodina	islám	strana	zlost
kolo	minuta	mše	volby	štěstí

Dopravní prostředek, čas, náboženství, politika, emoce se mohou označovat jako významové oblasti nebo skupiny příbuzných slov. Abyste si ověřili platnost skupiny příbuzných slov, můžete jako vzor použít následující věty: *Auto je dopravní prostředek, ale dopravní prostředek nemusí být auto. Islám je náboženství, ale náboženství nemusí být islám. Štěstí je jediná emoce, jakou obvykle navenek ukazuje.*

Pozor!

Kromě toho, že příbuzná slova reprezentují významové oblasti, mohou se používat i při překladu, když si nejste příliš jistí, že existuje ekvivalent slova X, které například označuje ten zvláštní pocit, který lidé prožijí po vystoupení na velmi vysokou horu. Vaší parafrázi tedy bude předcházet slovo EMOCE, po kterém přijde popis pocitu, a překlad do cílového jazyka. Také bude užitečné přiřadit sem větu, která ukáže, jak se slovo X používá.

Jak si budete slovníček pojmu rozšiřovat, nezapomínejte, že si můžete vytvořit pododdíl, ve kterém si uspořádáte všechny idiomatičké výrazy, které mají souvislost řekněme s EMOCEMI, nebo s DOPRAVNÍMI PROSTŘEDKY. Je na vás rozhodnout se, kam si budete takové obraty zařazovat, tedy buď pod jejich skutečný význam, nebo podle nějakého klíčového slova, které obsahují.

4. Proč je sestavování slovníčku pojmu tak důležité?

Budování vlastního slovníčku pojmu je výborný způsob, jak si rozšířit slovní zásobu, vytříbit si překladatelské dovednosti, získat lepší pochopení toho, jak fungují jazyky, s nimiž pracujete, vytvořit si specifickou terminologii, například právních, lékařských a politických slov a frází, a získat neocenitelný tlumočnický nástroj, který s sebou můžete nosit a používat, kdykoliv ho budete potřebovat.

OTÁZKY K SAMOSTUDIU

1. Prosím, odpovězte na následující otázkou a svou odpověď odůvodněte:

Byl Africký národní kongres (ANC) v Jihoafrické republice organizací teroristů, nebo bojovníků za svobodu?

Poté, co odpovíte, analyzujte všechny významové roviny, které v těchto dvou slovech dokážete identifikovat, a to, jestli se jejich významy v něčem liší, nebo ne.

2. Přečtěte si následující příběh. Analyzujte možné významové roviny co největšího počtu slov a parafrázuje je. Neutrálne je přetlumočte do kteréhokoli ze svých pracovních jazyků.

Na začátku 70. let jsem byl tři roky řidičem trolejbusu sanfranciské městské železnice na lince č. 8 – Market. Market Street byla rušná tepna, po které sem a tam každý den jezdí přířez celou společností. Jezdil jsem v noci, do práce jsem nastupoval na začátku špičky. Náplní prvních několika cest byla přeprava kancelářských pracovníků z finanční čtvrti do rezidenční oblasti na západ od centra. Později večer už cestující nebyli tak odlišní: noční pracující, lidé, kteří šli za zábavou, a „starí známí“ z Market Street. Starí známí byli lidé, kteří bydleli na Market Street nebo blízko ní, skoro bez výjimky trvale v hotelích nebo v přechodných ubytovnách. Největší ze sociálních ubytoven byla kolosální budova známá jako Lincoln. Stála u počátku Market Street, jeden blok od nábřeží.¹

¹ Van Kooy, R. C. „The Iceman of Market Street“ z *I thought my Father was God*, ed. Paul Auster (New York: Picador USA, 2001), str. 168-70.

3. Tlumočníci pracují s mluveným jazykem. Překladatelé s psaným.

Ano Ne

4. Když něčemu nerozumím, můžu to odhadnout z kontextu.

Ano Ne

5. Kterýkoliv jazyk, kterým mluvím, může být mým pracovním jazykem.

Ano Ne

6. Dialekt je bezvýznamný jazyk, kterým mluví menšinová skupina.

Ano Ne

7. Pokud někdo nemá vzdělání, nemůže být tlumočníkem.

Zapište si, co vás napadá, a proberte to se svým školitelem.

8. V době, kdy tlumočím, nesmí mé emoce převážit nad mým uvažováním.

Zapište si, co vás napadá, a proberte to se svým školitelem.

9. Můj vlastní způsob uvažování by mohl ovlivnit způsob, jakým překládám.

Zapište si, co vás napadá, a proberte to se svým školitelem.

10. Pouze doslovnost zaručuje přesnost překladu.

Zapište si, co vás napadá, a proberte to se svým školitelem.

Modul III:

Výbava tlumočníka

Analýza významu toho, co někdo říká, je subjektivní akt, vzhledem k tomu, že význam je přinejmenším částečně podmíněn vazbou na skupinu lidí, komunitu, oblast nebo zemi, ke které mluvčí patří nebo s ní cítí sounáležitost.

Tento modul se zaměřuje na podrobnosti tlumočení v kontextu tlumočení pro uprchlíky. Konkrétně se vám snaží pomoci vytvořit vaši vlastní tlumočnickou výbavu, kterou si s sebou můžete nosit vždy a všude, když vás požádají o tlumočení.

Ve své výbavě najdete techniky, neboli pracovní nástroje, které byste měli užívat, abyste odvedli kvalitní tlumočnickou práci.

Kapitola I

Proces tlumočení

V této kapitole se naučíte

- techniku známou jako konsekutivní tlumočení
 - co dělat, abyste tuto techniku dokázali účinně využívat
 - jak je aktivní poslech branou k porozumění
 - jak přistupovat k různým druhům řeči
-

A. Konsekutivní tlumočení

1. Co je konsekutivní tlumočení?

Při konsekutivním tlumočení posloucháte mluvčího relativně krátkou dobu, tj. jednu nebo dvě věty, pochopíte, co tím chce mluvčí říct, v hlavě si význam přetlumočíte a pak ho přeložíte do slov cílového jazyka. Jakmile tento úsek přetlumočíte, dovolíte mluvčímu pokračovat na další jednu nebo dvě věty, a pak proces opakujete.

Konsekutivní tlumočení:

- obecně se používá při práci s uprchlíky
- dvojsměrné (mezi jazyky A a B oběma směry)
- nevyžaduje speciální technické vybavení
- používá se při rozhovoru

Simultánní tlumočení:

- obecně se používá při konferencích
- jednosměrné (z jazyka A do jazyka B)
- může vyžadovat speciální technické vybavení
- používá se při projevech

Občas vás mohou požádat, abyste konsekutivně překládali dokumenty, přednášky, osvědčení, dopisy, prohlášení atd. Pak je budete překládat *bez přípravy*.

Otázky!

- Co znamená *simultánní*? Jak byste popsali techniku známou jako simultánní tlumočení v porovnání s konsekutivním?

- Co znamená *shrnutí obsahu*? Jak byste popsali techniku tlumočení shrnutím obsahu v porovnání s konsekutivním tlumočením? V jakých situacích se dá tlumočení shrnutím obsahu použít?
- Podle vašeho názoru, proč se dává za normálních okolností při práci s uprchlíky přednost konsekutivnímu tlumočení před jinými technikami, jako třeba před simultánním tlumočením nebo tlumočením s pomocí shrnutí obsahu?

Pozor!

Jeden z důvodů, proč se konsekutivnímu tlumočení dává při práci s uprchlíky přednost, je ten, že dodává schůzce *lidský* prvek, oba mluvčí mají možnost dívat se jeden na druhého, mluvit spolu, poslouchat, a nevěnovat automaticky veškerou pozornost tlumočníkovi. Kromě toho nepřetržitý hovor tlumočníka by nakonec možná spíš rušil, než usnadňoval komunikaci obou stran.

2. Co musím dělat, abych byl v konsekutivním tlumočení dobrý?

Podívejte se na chování tlumočnice v následujícím příkladu:

Otázky !

- Jste dobrý posluchač? Často vám něco unikne, protože neposloucháte?
- Jaké vlastní osobní strategie si můžete vybudovat, abyste udrželi pozornost, když někoho posloucháte?

Pozor!

Je důležité si uvědomit, co vám brání v aktivním poslechu. Radili bychom vám, at' si to přiznáte, co nejdřív to pocípite, na minutku se zastavte a rozhodněte se, jestli dokážete dál tlumočit, nebo ne. Pokud jste přesvědčeni, že to dokážete, snažte se co nejvíce zaměřit pouze na slova mluvčího.

3. Co je aktivní poslech?

Často se stává, že když spolu lidé mluví, ne vždy se poslouchají. Někdy myslí na vlastní myšlenky, pocity, problémy atd. Někdy myslí na to, co řeknou, aby udělali dobrý dojem. To se často děje při nějaké probíhající debatě, diskusi nebo hádce.

Tlumočníci, *zejména ti, kteří už mají nějaké zkušenosti*, mohou mít podvědomý pocit, že to, co dotazovaný říká, už slyšeli mnohemkrát. V důsledku toho třeba přestanou poslouchat pozorně a myslí na věci, které s pohovorem nemají nic společného.

Svou kapacitu pro aktivní poslech si můžete ověřit a zlepšit tak, že požádáte kamaráda, aby na vás mluvil dvě nebo tři minuty, a možná i déle, pokud máte dobrou paměť. Potom byste mu měli přesně zopakovat, co říkal. Váš kamarád vám bude schopen říct, jestli jste uspěli. Bude schopen říct, jestli jste si jeho slova *chybně vyložili*.

4. Proč je aktivní poslech pro tlumočníky tak důležitý?

Aktivní poslech je branou k porozumění. Pamatujete, co John říkal o dobrých tlumočnících?

Aktivní poslech vás vede k tomuto:

- Poslouchám. Slova mluvčího mají mou veškerou pozornost.
- Poslouchám. Slova mluvčího mají význam, na který zaměřuji veškerou svou pozornost.
- Poslouchám. Chápu význam slov mluvčího.
- Překládám. Význam slov mluvčího je převáděn do jiného jazyka.

5. Co bych měl ještě vědět o poslechu a pochopení?

Během procesu *chápání* budete muset být připraveni překládat různé druhy řeči. Pečlivě si poslechněte každého z našich přátel...

Otázky!

- Který z mluvčích se vyjadřuje neurčitě? Který jen popisuje? Jeden z nich mluví trochu z cesty! Jeden vyvozuje závěry. Všimli jste si, kdo sáhl po rétorice?
- Co myslíte, že je za neurčitostí nebo nesouvislostí projevu ?
- Proč bylo vyvozování závěrů nebo rétoričnost pro tlumočníka problémem?

Pozor!

Mějte na paměti, že časový rámec může být důležitý pro jakýkoliv druh vyprávění. Mluvčí vám může sdělovat svůj příběh více méně chronologicky, nebo také v čase přeskakovat dopředu a dozadu.

Mluvený jazyk může být mnohem méně organizovaný než jazyk psaný. Lidé se často zastaví uprostřed věty a začnou mluvit o něčem zdánlivě nesouvisejícím. Ve skutečnosti ale to nové téma pravděpodobně nějakou souvislost má, ale to pochopíte až později během vyprávění.

6. Jak nejlépe porozumím tomu, co lidé říkají?

Vaším prvním krokem při analýze toho, co lidé říkají, je identifikace hlavních a vedlejších myšlenek vyprávění. Druhým krokem je zjistit, jak jsou hlavní a vedlejší myšlenky vzájemně propojené. Tyto dva kroky byste měli neustále opakovat, dokud vám nezačnou připadat naprostě přirozené.

Přečtěte si následující text:

„Nedovolil mi jít, a kvůli tomu jsem na něj měla vztek, protože nesnáším, když mi lidé říkají, co mám dělat. Taky ale musím říct, že mi v jeho společnosti bylo dobре, i když mi ubližoval. Kromě toho byl vždycky tak trochu násilník, ale na svou první ženu by nikdy nesáhl. No nic, to je jiná záležitost, a ano, měla jsem na něj vztek taky proto, že mě obvinil, že ho podvádí, ale to přitom ne já, ale jeho první žena, a jaké právo má tohle mi říkat? To mi řekněte, protože já to nevím, a jsem ztracená. Nicméně, ten den jsem šla ven a říkala jsem si „k čertu s ním, i s jeho první ženou.““

Otázky!

- Jaké myšlenky nebo představy se mohou v textu jevit jako důležitější než jiné?
- Které myšlenky jsou méně důležité?
- Jak jsou tyto myšlenky vzájemně provázané?
- Můžete text úplně přeorganizovat, aniž byste změnili jeho sdělení?
- Vzpomínáte si na příklad tlumočnice ze strany 44, která podlehla emocím, když slyšela, jak dotazovaný chválí policisty své země? Znovu se na to podívejte. Kdy tlumočnice mluvčího v příkladu zastaví? Můžete to dát nějak do vztahu s konsekutivním tlumočením a se svými závěry, ke kterým jste došli po přečtení tohoto textu?

7. Poslech, pochopení a překládání... to všechno současně?

Ano, přesně tak: tyto tři procesy poslouchání, pochopení a překládání probíhají ve vaší mysli téměř současně. Protože nemáte příležitost vyslechnout si celý příběh, ale jenom úryvky, které nazýváme *útržky vypravování*, může pro vás být na začátku schůzky těžší dávat si do souvislostí hlavní a vedlejší myšlenky, jako by se pravděpodobně dělo, kdybyste měli konsekutivně tlumočit uvedený text. Podívejte se na následující tlumočnické situace:

Otázky!

- Kdy byste mluvčího zastavili a začali tlumočit?
- Na co myslíte, že se mluvčího ptali?

Kapitola II

Otázky paměti

V této kapitole se naučíte

- jak získat představu o kapacitě své paměti
- jak využít notaci (zápis) jako techniku na zvětšení kapacity své paměti

A. Kapacita paměti

1. Je paměť pro tlumočníka důležitá?

Když jste se dívali na poslední ilustraci, asi jste uvažovali o paměti a o tom, že by tlumočníkovi pomohlo, kdyby našel spojitost mezi úryvky vyprávění, které vyslechl.

Pozor!

Žádnou fázi konsekutivního tlumočení nelze dokončit, aniž by se tlumočník neopíral o svou schopnost posilovat si paměť tréninkem, o vysokou úroveň soustředění, o sdružování myšlenek a představ a o pořizování poznámek.

Čím máte lepší paměť, tím budete v konsekutivním tlumočení lepší. Proto je zásadně důležité, abyste se naučili, jak vaše paměť funguje, a abyste si ji tréninkem zlepšovali. Paměť je místem, kam si dočasně ukládáte a odkud si berete veškeré informace, které potřebujete k rekonstrukci významu výpovědi mluvčího v cílovém jazyce.

Otázky!

- Jak byste popsali svou paměť?
- Máte pocit, že svou paměť ovládáte?
- Co obvykle děláte, když si chcete něco zapamatovat?
- Přečtěte si ještě jednou monolog na str. 57 (Co musím udělat, abych byl v konsekutivním tlumočení dobrý?) a zkuste, jestli ho dokážete slovo od slova zopakovat.

2. Proč si něco pamatujeme?

Je třeba povšimnout si rozdílu mezi povrchním *povědomím* a *uvědoměním* si něčeho. Neustále víme – máme povědomí – o mnoha různých věcech, ale cíleně si je neuvědomujeme, dokud nám nepřijdou zajímavé, zvláštní, nebo neobvyklé. Často si něco uvědomíme, až když jsme přinuceni se na to podívat novým způsobem, ze svého vlastního úhlu. Povědomí trvá zlomek vteřiny nebo o něco déle, ale věc, kterou si uvědomíme, má na naši paměť dlouhodobý vliv. Jen zlomek vteřiny máme v hlavě, kam si pokládáme mobilní telefon, ale na to, jak jsme se poprvé zamilovali, nikdy nezapomeneme. Stalo se to součástí našeho vědomí.

- Povědomí se týká znalosti, třeba dočasné, nebo pochopení věcí.
- Uvědomění je stav, kdy dokážeme přemýšlet, prociňovat, chápát a získávat znalosti o tom, co se děje.

3. Jak ovlivňuje mou práci povědomí a uvědomění?

Představme si, že tlumočíte pro uprchlici a jejího tazatele. Na začátku pohovoru zmíní uprchlice datum:

Otázka!

- Co byste udělali vy v podobné situaci?

Následující diagram shrnuje reakce tlumočníka, pokud jde o povědomí, uvědomění si a paměť.

Reakce tlumočníka

Pozor!

Musíte být schopni si zapamatovat, co slyšíte, na dostatečně dlouhou dobu, přetlumočit aspoň část a dát to do kontextu. Jinými slovy, měli byste dokázat vzájemně pospojovat všechny útržky vyprávění tak, aby se staly jedním příběhem.

Prvním krokem je dávat pozor: vnímat slovo jako slovo, slovní obrat jako obrat, číslo jako číslo, rozpoznat je jako takové a v duchu zpracovat. Pak musíte přemýšlet o jejich významu mimo rámec tohoto útržku vyprávění, vzbudit v sobě zájem o jejich význam, analyzovat je, poučit se z nich a uvědomit si je.

Otázky!

- Na základě uvedeného diagramu definujte krátkodobou a dlouhodobou paměť.
- Vytvořte seznam možných faktorů, které umožňují, aby si tlumočník udržel část informace v dlouhodobé paměti.
- Vyvíňte strategie, pomocí kterých můžete sami sebe přimět k tomu, abyste si pamatovali údaje, i když si myslíte, že pro tazatele nejsou důležité.

4. Můžu si paměť vycvičit?

Když si budete paměť procvičovat, lépe pochopíte, jak funguje a jak ji můžete ovládat. I když je pravděpodobně obtížné získat úplnou moc nad ukládáním informací do krátkodobé a dlouhodobé paměti a nad procesy probíhajícími mezi oběma druhy paměti, je přesto možné paměť si zlepšit následujícím tréninkem:

- Někoho aktivně poslouchejte, nejraději z nahrávky, po dobu maximálně 20 minut. Zaměřte se na jeho nebo její hlas, intonaci a vokální charakteristické znaky. Nedělejte si poznámky.
- Představujte si, co tato osoba říká, tj. přeměňte v duchu její popis na představy obrazů, pachů, barev, prostoru, emocí.
- Přeříkejte, co tato osoba řekla, ne stejnými slovy, zaměřte se na významy, myšlenky a dojmy.
- Přehrajte si znovu nahrávku a zjistěte, co jste si zapamatovali a co zapomněli. Analyzujte, proč se to stalo.

Pak stejně cvičení zopakujte s jinou nahrávkou. Představujte si, co se říká (jako v předchozím cvičení), a při poslechu používejte tyto techniky:

- Sdružujte věci, které mají něco společného, například tygři a sloni patří do skupiny zvířat.
- Všímejte si rozdílů a podobností mezi událostmi, lidmi, věcmi a podobně.
- Ptejte se sami sebe, jakým způsobem jsou události, lidi, věci atd. navzájem propojené.

Jakmile to dokončíte, vezměte si nahrávku s jiným vyprávěním a poslouchejte. Tlumočte její obsah konsekutivně do kteréhokoliv z vašich pracovních jazyků s použitím tlačítek PLAY a PAUSE. Používejte stejné techniky jako v předchozích dvou cvičeních, vzpomeňte si na techniky popsané v kapitole Konsekutivní tlumočení a využívejte všechny jazykové dovednosti získané z Modulu II. Nedělejte si poznámky.

B. Tlumočnická notace

1. Proč bych si měl dělat poznámky?

Jak jsme právě viděli, konsekutivní tlumočení je technika, kterou budete při práci s uprchlíky používat pravděpodobně nejčastěji. Je užitečná pro jakýkoliv formální hovor dvou stran, zejména pro pohovory. Abyste při ní byli výkonné, bude třeba podpořit kapacitu paměti pořizováním tlumočnického zápisu neboli notace, tedy zápisem poznámk.

Vaše poznámky jsou určeny pro bezprostřední použití a budou je tvořit slova, znaky a symboly, které je vás rozum schopen okamžitě spojit s myšlenkou, aniž byste museli přemýšlet o tom, v jakém jazyce má být tato myšlenka vyjádřena.

2. Proč jsou poznámky důležité?

Účinný způsob pořizování poznámek při pohovoru

- zvýší vaši sebedůvěru; spoléhat na paměť může být riskantní, zejména když jste unavení.
- vám pomůže soustředit se na význam obsahu sdělení, spíš než na jednotlivá slova, obraty, data a čísla.
- umožní každému z mluvčích volněji se rozgovídat, aniž by museli neustále řeč přerušovat na vaše přetlumočení. Častá přerušení a změny jazyka mohou myšlenkový tok všech zúčastněných narušit a mohou negativně poznamenat logiku a jasnost jejich myšlenek, především tehdy, jsou-li v mimořádně choulostivých pohovorech přítomny vypjaté emoce.
- pomůže vám věrně předat všechny sdělované faktické informace, jako jsou data, čísla, barvy, velikosti atd., ve stejném pořadí, jako v původní výpovědi.
- pomáhá to tazateli, který si z vašeho tlumočení dělá vlastní zápis. Při tlumočení mu můžete ukázat jména nebo čísla, která uvádíte v cílovém jazyce, aby tazatel viděl na papíře třeba jméno, o kterém neví, jak se píše, nebo kterému nerozuměl.
- zvyšuje vaši důvěryhodnost v očích mluvčího, který může rozpoznat logickou stavbu své výpovědi, když vás sleduje, jak ji reprodukujete ze svých záznamů.
- se bezprostředně po skončení schůzky využije jako prostředek k ověření pravdivosti, pokud si tazatel chce ujasnit nějakou informaci.

3. Jak souvisí poznámky s pamětí?

Jak už jsme zmínili, paměti prospívá vizualizace a poznámky jsou vizuálním znázorněním slov mluvčího. Vzhledem k tomu, že by oba mluvčí měli v ideálním případě zapomenout, že spolu mluví prostřednictvím tlumočníka, musí být tlumočník schopen podávat obsah co nejpřirozeněji, s vynaložením co nejmenšího úsilí na rozluštění významu slov. Vaše poznámky musí obsahovat *přinejmenším* následující:

- i. jména, data, čísla
- ii. fakta, popisy a další detailní informace, které nepobere vaše krátkodobá, natož dlouhodobá paměť

Například:

V roce 1999 245 členů mé skupiny odjelo do pěti různých zemí. Většině z nich bylo mezi 20 a 25 lety, i když mezi nimi bylo i zhruba třicet sedmdesátníků.

99

245 -----> 20-25r < (30=70r)

5zem

4. Existuje ideální systém zápisu?

Následující vodítka a praktické rady vám pomohou získat dobrou techniku pořizování zápisu pro konsekutivní tlumočení. Neexistuje ale žádný univerzální systém notace. Stejně jako každý z nás jinak uvažuje a jinak se učí, vybuduje si každý z nás jiný systém pro pořizování zápisu. Poznámky v konsekutivním tlumočení jsou tak vysoce subjektivní. Konečný výsledek ale musí být pro všechny stejný: přetlumočený obsah, který sdělujeme, musí ve všech směrech odpovídat obsahu, který byl mluvčím vysloven.

Pozor!

Nikdy byste při konsekutivním tlumočení neměli používat *těsnopis*, protože

- i. několik řádků těsnopisu nejde přečíst jedním pohledem.
- ii. čtení těsnopisu trvá déle, protože to je doslovna reprodukce prohlášení mluvčího.
- iii. těsnopis vám neumožňuje operativně zařadit věty nebo myšlenky, které mluvčí přidal dodatečně, když si na ně vzpomněl.

5. Můžu se podívat na jiný příklad zápisu?

Musíte být schopni rozluštit slova, znaky a symboly, které používáte, a pamatovat si, co znamenají. Dávejte pozor na to, abyste psali čitelně, používejte velké písmo a nechávejte mezi slovy a znaky dostatečný prostor, abyste si na první pohled mohli obraz v duchu vybavit.

Například:

ČAS	dodatečná informace
PODMĚT	adjektivum
SLOVESO	dodatečná informace
PŘEDMĚT	adjektivum

Na začátku roku 2003 jsem se přestěhoval do hlavního města mé země, kde jsem žil dva roky v malém bytě.

03 zač

Já

--- > m.byt/2r
hl.měs doma

Tato logická analýza vám poskytne na první pohled všechny požadované informace a ponechá vám volnost použít vlastní slova v prvním jazyce, který vás napadne. Nejvhodnější je dělat si poznámky v cílovém jazyce, aby jakékoli překážky s překladem předem odpadly. Když si nemůžete vzpomenout na přesný překlad, poznamenejte si slova, která slyšíte, a až budete tlumočit, parafrázuje myšlenku vlastními slovy.

6. Jaké symboly můžu v záznamu používat?

Dobře si zvolit symboly je důležité. Musíte si vybudovat takový systém, který je přizpůsobený vaší vlastní logice uvažování. Při budování tohoto systému si budete muset vytvořit znaky a symboly, z nichž bude každý reprezentovat významovou *oblast* a bude možné ho reprodukovat v kterémkoliv jazyce, který slyšíte a do kterého překládáte.

Například:

l > lidé	mír > mír	pnz > peníze	z, zem > země	konv > konverzace
ř > řeč	sv > svět	pol > politika	k > ekonomika	mzí > mezinárodní

Na základě těchto a dalších významových okruhů si můžete sestavit vlastní konkrétnější vazby, abyste získali spolehlivé a okamžitě srozumitelné *asociace*. To se dá dělat například přidáním písmena navíc k oblasti významu:

up-ld > uprchlík	roz-z > rozvojová země	pnz-b > bankovní účet	v-pol > volby
g-sv > globalizace	d-mír > mírová dohoda	fin-sit>finanční situace	
s-konv > schůze	konv-ř > konverzace	mzí-vz>mezinárodní vztahy	

7. Jak můžu symboly zachytit chronologický sled událostí?

Časový rámec vyprávění může být důležitý. Vypracujte si vlastní přesný systém pro zaznamenání mluvnického času slovesa nebo času popisovaného děje.

Například:

pracuje – prac pracoval – prac-l nebude pracovat – xb-prac
bude pracovat – b-prac nepracuje – xprac

8. Co míry, velikosti a podobně?

Vyjadřování kvantity a intenzity se může v mluveném jazyce vyskytovat často, někdy v porovnání. Můžete používat matematické symboly, abyste ukázali velikost věcí nebo lidí, výhody a slabiny, pohyby, vzdálenosti a zvětšující se nebo zmenšující se množství.

Například:

Je velmi vysoký.

♂ ↑↑

Roste rychleji než její bratr.

♀ ♂ >btr

Kuba je menší než Mexiko.

Kuba < Mex

Hodnota egyptské libry poklesla, ale hodnota amerického dolara vzrostla.

hdt LE \ \$ ↗

Pozor!

Měli byste mít připravený seznam zkratek pro názvy států, velkých organizací a skupin, o kterých se bude pravděpodobně mluvit během tlumočených pohovorů.

9. Mohu značit vazby mezi hlavními a vedlejšími myšlenkami?

Souvislost slov se dá nahradit matematickými značkami, šipkami a podobně. Šipky jsou užitečné pro značení vazeb mezi prvky vyprávění. Dodatečné informace, často v mluveném jazyce náhodně vkládané, se mohou značit na levou stranu papíru. Konec věty mohou indikovat tři lomítka. Obrácený otazník jako ve španělštině na začátku věty vám může připomenout, že se klade otázka. Dvojitá vodorovná čára může značit vaše pochybnosti s překladem.

Například:

„Během roku, který strávil ve vězení, Johna ponižovali, surově bili, často ho nechávali bez jídla. Ted' žije u švagrové. Nicméně je neuvěřitelné, že se mu to podařilo přežít. Chápete to?“

Ted' > doma švag// rk poniž ???živý
John|bili
====arabsky??? věz Xjídla čast i.chá

Jak paměť, tak poznámky vám pomohou zorganizovat úsek vyprávění do následující interpretace:

John byl ve vězení přes rok. Tam byl ponižován, surově bit a často bez jídla. Přežil to. Ted' žije u švagrové.

10. Nějaké další tipy?

- Snažte se co nejvíce využívat interpunkční znaménka, jako čárky a závorky. Nemusí to odpovídat jejich gramatickému způsobu užití. Vám záleží na tom, abyste zachytili mluvené slovo, řečníkův styl, tón hlasu, kulturní vzorce a podobně.
- Úsek, který jste právě přetlumočili, si škrtněte dlouhou diagonální čarou. Když se mluvčí v řeči zastaví, rychle se vrátíte na místo, kde jste si začali zaznamenávat jeho poslední úsek výpovědi, a začnete ihned tlumočit, ANIŽ BYSTE MUSELI HLEDÁNÍM V POZNÁMKÁCH STRÁVIT VÍC NEŽ DVĚ VTEŘINY.
- I při nahlížení do poznámek mějte hlavu vzhůru a dívejte se na člověka, ke kterému mluvíte. Mluvte přirozeným a přesvědčivým způsobem, abyste udrželi zájem posluchače. Zlatým pravidlem je vcítit se do pozice člověka, pro kterého tlumočíte, abyste sdíleli jeho přání komunikovat a být správně pochopen.

OTÁZKY K SAMOSTUDIU

1. Konsekutivní tlumočení znamená shrnout to, co mluvčí řekl.

Ano Ne

2. Při konsekutivním tlumočení může tlumočník mluvčího zastavit, kdykoliv uzná za vhodné.

Ano Ne

3. Při analýze řeči záleží na tlumočníkovi, co bude hlavní a vedlejší myšlenka.

Ano Ne

4. Mít krátkodobou paměť znamená, že si obtížně zapamatovávám.

Ano Ne

5. Požádejte kolegu, at' vám přečte text článku. Trénujte konsekutivní tlumočení (trénujte přerušení mluvčího v pravý okamžik). Soustřed'te se na rozpoznání hlavních a vedlejších myšlenek a na uspořádání obsahu vyprávění do cílového jazyka. Nedělejte si poznámky.

6. Vezměte si krátký článek z časopisu, nejlépe takový, který se zabývá choulostivými nebo emocionálně těžkými tématy. Přečtěte ho nahlas před dítětem nebo před kolegou. Trénujte použití správného tónu hlasu, zřetelné vyslovování a tempo čtení, nesmí být ani moc rychlé, ani moc pomalé. Snažte se při čtení o oční kontakt s kolegou, co nejčastěji to dokážete. To vás přinutí přečíst jednu větu nebo její úsek rychle, uložit si ji do paměti a říct ji z hlavy. Na stejném článku trénujte konsekutivní tlumočení. Nedělejte si poznámky.

7. Spolupracujte s kolegou, pomalu čtěte nahlas text na straně 49 („Co když mě požádají, abych překládal všechno doslovně?“) a umožněte kolegovi, aby se s vámi střídal a konsekutivně tlumočil do cílového jazyka. Pak si role vyměňte. Parafrázujte co nejvíce slov, místo toho, abyste hledali jejich ekvivalent. Nedělejte si poznámky.
8. Najděte si jiný text (maximálně půl stránky) a požádejte kolegu, aby ho četl nahlas normálním tempem, bez přerušení. Trénujte si pořizování poznámek pro konsekutivní tlumočení. Když váš kolega dočte, použijte svou paměť a poznámky a shrňte co nejvěrněji vůči originálu to, co jste slyšeli. Zopakujte cvičení ve všech dalších jazycích, které ovládáte, nejlépe ve vašem druhém nebo třetím jazyce.
9. Požádejte kolegu, aby četl nahlas článek, nejlépe na citlivé nebo choulostivé téma, a konsekutivně článek tlumočte do cílového jazyka. Cvičení si nahrajte. Trénujte střídavé tlumočení, nacházení ekvivalentů, parafrázování a zapisování poznámek. Na závěr cvičení použijte PLAY a PAUSE a požádejte kolegu, at' konsekutivně přeloží vaše tlumočení zpátky do původního jazyka. Porovnejte obě verze a prodiskutujte jakékoliv rozdíly.

Modul IV:

Je čas tlumočit!

V tomto modulu klademe důraz na okamžik, kdy si sednete nebo stoupnete mezi dva a někdy víc lidí a budete jim pomáhat v komunikaci.

Komplexní informace o průběhu tlumočení jsme uspořádali do podoby otázek o etickém pracovním postupu během tlumočení, protože korektní a transparentní chování se od vás v průběhu tlumočené schůzky očekává.

Tento modul také popisuje časté a praktické tlumočnické problémy, které do kategorie pracovního postupu při tlumočení nespadají, například uspořádání míst nebo význam mezikulturní komunikace.

Zde popisované tlumočnické pracovní postupy by se neměly automaticky používat ve všech situacích. Z tohoto důvodu porovnáváme formální a neformální setkání uprchlíků a představitelů UNHCR.

Pokládáme za vhodné, aby tlumočníci a tazatelé spolupracovali a určili si nejvhodnější přístup k tlumočení pro každou konkrétní situaci.

Kapitola I

Základní tlumočnické postupy

V této kapitole se naučíte

- jak tlumočenou schůzku ovlivňují kulturní rozdíly
- jak se při tlumočení chovat profesionálně
- jak překonat běžné překážky, na které můžete při tlumočení narazit

A. Korektní a transparentní chování tlumočníka

1. Co je při pohovoru můj prvořadý úkol?

Při tlumočení na pohovoru s uprchlíkem je třeba rozumět tomu, že představitelé UNHCR nabízejí svou právní zkušenosť, znalosti a dovednosti, které uprchlík potřebuje při svém hledání ochrany a pomoci. Na pohovorech a schůzkách naopak uprchlík podává informace o situaci, ve které se nachází, o svých obavách, strachu, očekávání, problémech, minulosti, atd. Úkolem tlumočníka je *umožnit oběma stranám, aby si vzájemně daly k dispozici to, co nabízejí, bez manipulací, ovládání, úprav, přikrášlování, snižování nebo redukování podstaty*. Tlumočník toho dosáhne, když naváže vztah založený na důvěře s tazatelem i dotazovaným.

2. Očekává se, že budu řešit kulturní odlišnosti?

Nečeká se od vás, že budete expertem na kulturu nebo že budete združením informací o zemi původu. Vaší rolí je v tomto případě zasáhnout, když máte pocit, že si tazatel a dotazovaný nerozumějí, nebo když získá kterýkoliv z řečníků pocit, že mu druhá strana nerozumí nebo že nerozumí on sám. Zaměříte se přitom na jazyk, který obě strany používají, analyzujete jeho obsah a potenciální kulturní nedorozumění. Vaším úkolem je tedy asistovat oběma stranám při odhalování významu vyřčených slov. Abyste to dokázali, musíte se snažit *vyjádřit, nikoliv změnit* význam skrytý ve slovech mluvčího.

Příklad 1:

Další otázky!

- Tlumočníci nemají měnit význam. Jejich úkolem je pomáhat při zkoumání významu. Co byste udělali v tomto případě vy, abyste úkol splnili?
- Je něco, co byste v tomto případě udělali, abyste tazatele upozornili na možná rizika užívání kulturně nevhodných výrazů?
- Do jaké míry je důležitá diskrétnost v těchto druzích situací?

3. Jaké jsou podrobnosti tlumočnického postupu?

- Přijetí úkolu na základě svého jazykového profilu.
- Dochvilost, dobré chování, úcta a sebeúcta.
- Předběžná fáze pohovoru (představení účastníků, úvodní prohlášení).
- Vlastní pohovor (co dělat a nedělat)
- Konec pohovoru (rozbor pohovoru, slovníček, záznam tlumočníka, přestávka).

4. Nakolik je důležitý můj jazykový profil?

Informace o jazycích, kterými mluvíte, o tom, nakolik plynule, o vaší znalosti dialektů, schopnosti tlumočit specifickou terminologii (právní, lékařskou atd.), mohly být předány pracovníkovi UNHCR, který vás žádá o tlumočení. Nicméně je vaší povinností potvrdit svou kvalifikaci a v případě potřeby probrat kterýkoliv prvek vašeho profilu, který by vám mohl bránit v účinném plnění vašeho úkolu.

Pozor!

Možná dostanete příležitost stručně se seznámit s tím, jaký uprchlík nebo uprchlíci se schůzky zúčastní. I když takový brífink by neměl obsahovat žádné informace týkající se jejich případu, měl by vám umožnit dozvědět se, jestli je žadatel muž nebo žena, nebo skupina, dítě, nebo skupina dětí. Je větší pravděpodobnost, že odvedete lepší práci, když se předem dozvíte, jaký je účel a obsah vaší práce.

Otzádky!

- Proč by brífink neměl obsahovat informace o případu žadatele?
- Proč je pravděpodobné, že odvedete lepší práci, když budete vědět, co je cílem pohovoru?
- Myslíte, že je vždy možné vědět dopředu, jakým jazykem žadatel mluví?
- Co se dá udělat, když vyjde najevo, že nejste ten pravý tlumočník pro tuto konkrétní práci?

5. Co se rozumí slušným chováním a úctou?

Když se dohodnete, že budete tlumočit, udělejte vše proto, aby ste na správné místo dorazili včas. Dochvilnost je ve vaší profesi zcela zásadní. Je to vaše vizitka, známka profesionálního chování, a je užitečná při navazování důvěry se všemi zúčastněnými.

Otzáka!

- Proč má dotazovaná špatný pocit z toho, co se děje?

Pozor!

V průběhu celého pohovoru budete zdvořilý a soustředěný. Nebudete používat svůj mobilní telefon, vypnete si vyzvánění.. Také se zdržíte zívání a výrazu obličeje, který by vyjadřoval nezájem nebo nudu. Dávejte pozor i na řec těla: je profesionální, když sedíte zpříma, nerozvalujte se, jako kdybyste byli doma.

6. Mám se představit?

Pokud to okolnosti dovolí, měli byste dostat příležitost představit se a během úvodního prohlášení tlumočníka vysvětlit, kdo jste, co budete dělat, a co nebudeš dělat.

Pozor!

Schůzku řídí představitel UNHCR a dělá to v souladu s postupy předepsanými pro konkrétní druh schůzky. Úvodní prohlášení tlumočníka je svou podstatou právní akt a mělo by obsahovat prvky, které vymezí nutné hranice, v jejichž rámci můžete působit. Prohlášení by mělo zaznít jak v jazyce tazatele, tak v jazyce žadatele. Do úvodního prohlášení byste měli zařadit následující prvky:

- Budete se snažit správně přetlumočit všechno, co každá ze zúčastněných stran řekne.
- Když jedné ze stran nebudeš rozumět, a tudíž nebudeš moci tlumočit, požádáte, aby zopakovala, co řekla.
- Není vám dovoleno vyslovovat své názory na žádné prohlášení, které učiní kterákoliv strana.

- Není vám dovoleno poskytovat informace a vysvětlovat kulturní, politické, náboženské, sociální ani antropologické záležitosti jménem žádné strany.
- Vaším úkolem je poskytnout i třeba dlouze, bude-li to potřeba, význam kteréhokoliv slova, obratu a věty, a zejména kulturně zakotvených slov.
- Pobídnete obě strany, aby mluvily spolu navzájem, ne *na* vás, ale *skrze* vás.
- Pobídnete obě strany, aby adresovaly přímé otázky jakékoliv povahy, které budou pokládat za relevantní, sobě navzájem a nikoliv vám.
- Obě strany by se měly vzájemně informovat, než promluví na vás.
- V průběhu celého pohovoru budete používat stejné zájmeno jako mluvčí. O sobě budete mluvit ve třetí osobě (například: „Tlumočník si potřebuje odpočinout.“).
- Pokud má kterákoli strana pocit, že vám nerozumí, nebo je jí vaše tlumočení nepříjemné, měla by to dát najevo při nejbližší příležitosti.

Otázky!

- Co jsou *metafore*? Co jsou *eufemismy*?
- Máte nějaký příklad *jazyka s emocionální zátěží*?

7. Je pravděpodobné, že při tlumočení narazím na překážky?

Zde je výčet nejčastějších překážek tlumočení:

- záměna zájmen
- mluvčího jste špatně pochopili, ale uvědomíte si to až po přeložení toho, co řekl
- nerozumíte, co mluvčí řekl
- mluvčímu rozumíte, ale naprosto nechápete, co tím myslí
- žadatel nebo tazatel oslovují vás místo jeden druhého
- slova mluvčího spadají do kulturně nevhodného nebo dokonce urážlivého jazyka
- mluvčí vyjadřuje postoj, který je typický pro jeho kulturu
- jazyk mluvčího se zdá primitivní, jednoduchý a gramaticky nesprávný
- mluvčí používá metafore a eupemismy, aby popsal záležitosti, které jsou přinejmenším pro něj choulostivé nebo zatížené emocemi.
- jazyk mluvčího se zdá nesouvislý
- mluvčí se rozpláče, když se snaží vypovědět svůj příběh, a nepřestává mluvit

8. Co je to záměna zájmen?

Pokud dotazovaný řekne: *šel jsem domů*, přeložíte to jako: *šel jsem domů*. Jsou případy, kdy vám z psychologického hlediska přijde obtížné toto pravidlo dodržovat, a vyměňíte zájmeno, tedy začnete říkat *ona/on* tam, kde mluvčí používá *já*.

Například:

Otázky!

- Co je hlavní důvod pro „odpor“ tlumočníka k používání stejného zájmena, jaké používá mluvčí?
- Co byste udělali, kdybyste nevědomky změnili zájmena a později si to uvědomili?

9. Co mám dělat, když si uvědomím vlastní chybu?

Pokud jste mluvčího špatně pochopili a později si to uvědomíte, musíte o tom při první příležitosti oficiálně uvědomit obě strany, v obou jazyčích.

Otázky!

- V jakém případě byste informovali účastníky pohovoru o chybě, kterou jste udělali?

10. Co mám dělat, když mluvčímu nerozumím?

Když mluvčímu nerozumíte, nesmíte pokračovat v tlumočení. Musíte to všem zúčastněným sdělit.

Když budete hádat, znamená to, že případ posuzujete nebo na něj máte vlastní názor, aniž byste znali všechna fakta.

Otázky!

- V jakém jazyce byste řekli: „**Tlumočník nerozumí**“?
- Proč máte používat třetí osobu, když mluvíte o sobě?
- Proč by vás to někdy mohlo při tlumočení svádět k tomu, abyste hádali význam?
- Proč je odhadování velmi riskantní, kromě toho, že je to neetické?

11. Co když nevím, co tím chtěl mluvčí říct?

I kdybyste byli přesvědčeni o tom, že můžete pokračovat v tlumočení, měli byste přestat a říct: „**Tlumočník nezná význam slov X a Y**“ (v obou jazycích). Tazatel požádá dotazovaného, aby význam vysvětlil, a vy to přetlumočíte.

12. Tazatel a respondent nemluví spolu

To se běžně stává a je těžké to zvládnout, protože někdo se bude cítit vynechaný, když ten druhý bude mluvit přímo na vás.

Například:

Otázka!

- Jak byste se v podobné situaci zachovali?

13. Tazatel a respondent se vzájemně urážejí

Může být obtížné, když řeč obsahuje kulturně nevhodná nebo dokonce urážlivá slova. Na jednu stranu jste se zavázali, že budete tlumočit všechno, co mluvčí řeknou. Na druhou si uvědomujete, že co zní naprosto přijatelně v jednom jazyce, může znít hrubě v jiném.

Otázka!

- Je na vás, abyste se rozhodli potenciálně hrubý jazyk měnit na přijatelný?

Pokuste se ovládnout své emoce, nepropadejte panice, zaměřte se na tlumočení významu spíš než na jednotlivá slova a požádejte o povolení promluvit si s mluvčím, když...

- je potenciální hrubost důsledkem sarkasmu nebo ironie
- je potenciální hrubost důsledkem hněvu, zklamání, smutku a podobně
- je potenciální hrubost důsledkem špatné volby slov při hovoru o choulostivých nebo emocionálně zatížených tématech, jako jsou otázky sexu
- potenciální hrubost pouze vyjadřuje nesouhlas
- potenciální hrubost naznačuje, že mluvčí trpí nějakou formou společenské nejistoty, duševní poruchou, traumatem apod.
- potenciální hrubost může být čistě způsobem vyjadřování mluvčího

Například:

Otázky!

- Co si myslíte o tlumočníkově překladu v tomto příkladu?
- Myslíte, že by tu bylo vhodnější přeložit odpověď doslovně?
- Můžete uvést několik příkladů ironického, sarkastického a hněvivého jazyka, který obsahuje těžko přeložitelné dvojsmysly?

Pozor!

Jedním z vašich úkolů při tlumočení je zabránit lidem v tom, aby mezi nimi vzniklo nedorozumění. Řešení může být, když poukážete na to, že za slovy mluvčího může být hněv, sarkasmus, zklamání nebo nedostatečná slovní zásoba. Současně je nepochybně dobré nejdřív si u mluvčího ověřit, jestli skutečně zamýšlí použít urážlivý jazyk, dřív než se pustíte do doslovného překladu.

14. Pořád mi není jasná moje role kulturního zprostředkovatele

Předpokládejme, že mluvčí použila slovo *bratr*, a že jste mu s ohledem na větnou stavbu přiřadili určitou významovou rovinu, i když mluvčí ještě neuvedla žádné další podrobnosti. Je nutné, abyste věnovali určitý čas vysvětlení, nesmíte dovolit, aby vzniklo nedorozumění. Jednoduchá slova jako bratr, rodina, atd. **mohou** v různých kulturách nabývat rozdílných významů. Následující dva druhy chování tlumočníka vám názorně ukážou, kde leží v této situaci vaše profesionální hranice:

Příklad 1

Příklad 2

Otázky!

- Který překlad je správný?
- Souhlasíte s tím, že dodatečné vysvětlení z prvního příkladu mělo přijít od dotazované a nikoliv od tlumočníka?

Pozor!

Nikdy si nepřisvojujte roli antropologa, sociologa nebo historika. Musíte udělat jasnou hranici mezi vysvětlením kulturní hodnoty slova a poskytováním informací nebo vysvětlení kulturních, politických nebo náboženských otázek.

Další otázka!

- Víte o nějakých výjimkách z tohoto pravidla?

15. Můžu zmírňovat sprosté výrazy?

Je pochopitelné, že vás to bude svádět. Ale vaším konečným cílem je přesnost, a přesnost musí vycházet výhradně ze slov mluvčího a z jejich významu.

Otázka!

- Proč byste vylepšovali nebo uhlazovali jazyk mluvčího?

16. Zdá se, že mluvčí používá *eufemismy* a *metafore*.

Taková slova nebo obraty nemusí mít v cílovém jazyce odpovídající vyjádření. Měli byste se vyhnout tomu, abyste překládali, co si myslíte, že znamenají.

Například:

Otázky!

- Co chtěl podle vás dotazovaný říct?
- Byl postoj tlumočníka správný? Je něco jiného, co mohl udělat?

Pozor!

Metaforám a eufemismům může být těžké porozumět, mohou naznačovat více významů, o kterých ani nemusíte vědět. Často se užívají tehdy, když je námět hovoru mimořádně choulostivý, přinejmenším pro mluvčího.

17. Zdá se, že to, co mluvčí říká, nedává smysl.

Pokud se to stane na začátku pohovoru, můžete zvážit, že dáte mluvčímu šanci pokračovat několik minut a pak se rozhodnete, co dál. Pokud k tomu dojde uprostřed pohovoru, může to být známka toho, že si mluvčí potřebuje odpočinout, nebo nedokáže mluvit o určitých věcech. Prostě konstatujte, že nejste schopni překladu, protože mluvčí hovoří nesouvisle.

Pozor!

Nesouvislá řeč může nastat v důsledku únavy nebo silného hnutí myslí nebo kvůli špatnému zvládnutí jazyka nebo duševnímu zmatku či onemocnění. Nesmyslná řeč se nedá překládat a měli byste na to bez váhání poukázat. Nikdy se nepokoušejte hledat v ní význam, nebo ji nějak vysvětlovat. V tomto okamžiku byste měli jednat ze své funkce tlumočníka, nikoliv neurologa nebo psychologa.

18. Mluvčí současně pláče a mluví. Co mám dělat?

Zkušenosti radí, abyste mluvčího nezastavoval. Použijte tlumočení shrnutím obsahu, když se mluvčí zastaví. V takových situacích je užitečné dělat si poznámky.

Otázky!

- Ted' už víte o tlumočení dost, abyste přišli se svou vlastní strategií pro takové případy. Jaká by byla?
- Myslíte, že byste strategii měli předem probrat se svým školitelem?

19. Co mám udělat na konci pohovoru?

To je důležitá fáze schůzky, protože se mohou sdělovat důležité informace o výsledku pohovoru. Ted' není čas polevit! I když jste unavení, snažte se udržet soustředění a ukažte, že jste ochotní tlumočit jakékoliv důležité otázky, které se mohou ještě vynořit.

V této fázi se doporučuje udělat krátký rozbor toho, jak tlumočení šlo. Taky si krátce odpočíňte a udělejte si pár poznámek do svého tlumočnického deníku.

Kapitola II

Praktická stránka

V této kapitole se naučíte

- jak si rozdělit prostor s ostatními lidmi a jak zvládat kulturní prvky schůzky
- kde byste měli při tlumočení sedět
- jak se chovat v některých běžných tlumočnických situacích
- jak postupovat při zvláštních druzích pohovorů
- jak tlumočit dětem
- jaké jsou základy tlumočení na schůzi

A. Společné sezení s tazatelem a respondentem

1. Jaký význam má kulturní prvek?

Být citlivý vůči kultuře a minulosti uprchlíka je velice důležité. Například uprchlice se může cítit lépe, když bude odpovídat ženě prostřednictvím tlumočnice, i když to tak nemusí být vždy. Ale mnoho uprchlic ve skutečnosti není ochotno odpovídat na dotazy mužského tazatele a tlumočníka, a opačně.

Příklad 1

Příklad 2

Otázky!

- Je třeba vyslechnout ženu – uprchlici a vy jste jediný dostupný tlumočník. Jste muž. Během pohovoru vycítíte, že vám ta žena nedůvěruje, možná kvůli tomu, jaké má zkušenosti s muži obecně. Jak byste postupoval?
- Proč se dotazovaný muž na uvedeném kresleném příkladu bojí, že tlumočnice neví nic o politice?
- Slyšeli jste někdy názor, že ženy by neměly zaujímat důležité role, jako třeba roli tlumočníka?

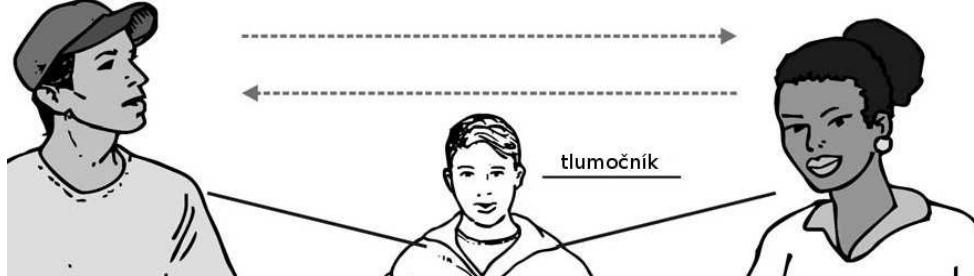
Pozor!

Na tlumočníky se často pohlíží jako na osoby disponující velkou mocí. To je pochopitelné, protože žadatelé mohou mít pocit, že sami nemají žádný vliv na tlumočení do jazyka, kterému nerozumí.

2. Jak se máme rozsadit?

Kde sedíte, může ovlivnit výsledek pohovoru. I když neexistují žádná striktní pravidla toho, kde byste měli zaujmout pozici, měli byste sedět po straně jak od tazatele, tak od respondenta, a držet se od nich trochu dál.

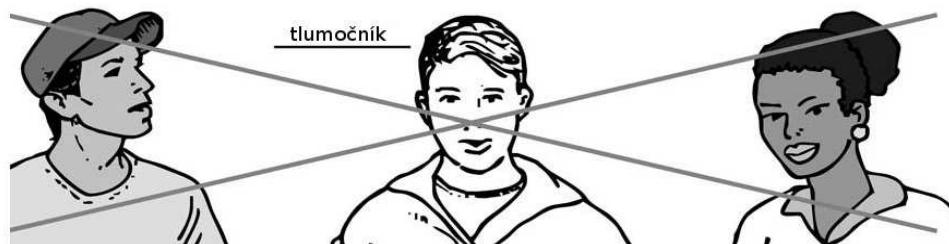
Například:

3. Kde by tlumočník neměl sedět?

Tlumočník v žádném případě nesmí sedět mezi respondentem a tazatelem.

Například:

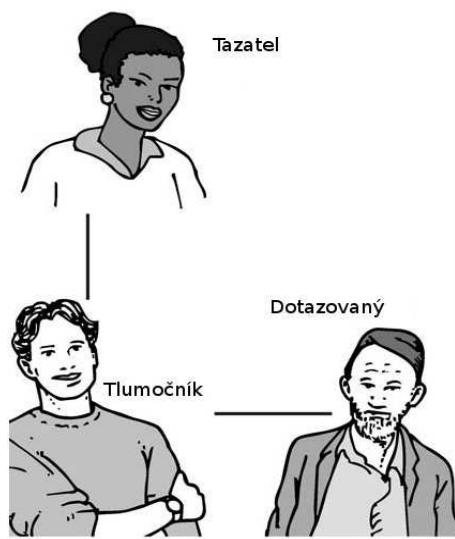
Otázka!

- Praxe, kdy tazatel a respondent sedí čelem k sobě a tlumočník sedí za dotazovaným, není neznámá. Ti, kteří toto uspořádání používají, tvrdí, že nutí tlumočníka, aby byl neutrální. Jaký je váš názor?

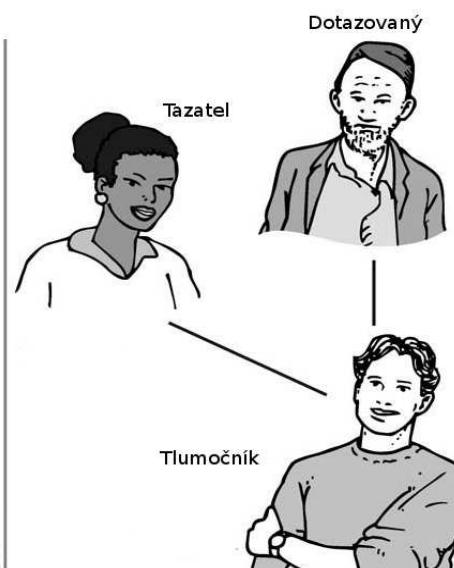
4. Je nějaké uspořádání, které by mohlo působit potíže?

Prostředí, kde se pohovor odehrává, často neumožňuje zaujmout ideální rozsazení, jaké jsme popsali před chvílí. Buď není dost místa, nebo je kancelářský nábytek rozestaven tak, že si lidé musí sednout, kam to jde. Někdy o tom, kam by si měli sednout dotazovaný a tlumočník, rozhodne člověk, který pohovor řídí. Jindy se rozsazení úplně přehlíží. Na každý pád byste si měli dát pozor na následující dva druhy uspořádání:

Příklad 1

Příklad 2

Otázka!

- Jaká jsou pro a proti u obou uspořádání?

5. Musím překládat naprosto všechno?

Měli byste se vyhnout konverzaci jak s dotazovaným, tak s tazatelem, **pokud vás k tomu nenutí okolnosti a nesouhlasí s tím obě strany pohovoru**. Jakékoli dotazy, i ty, které nejsou pro pohovor zcela relevantní, by se měly překládat.

Například:

6. Co když se jedna strana se mnou začne bavit?

V tom případě byste měli vždy usilovat o to, aby se nikdo necítil odstrčený nebo opomenutý. Pokud k takové konverzaci dojde, měli byste druhé straně přetlumočit její shrnutí.

7. Jak dlouho mám mluvčího nechat mluvit?

Je důležité stanovit si standardní délku úryvku vypravování, která vám bude vyhovovat. Ta se bude měnit v závislosti na složitosti projednávaného tématu, srozumitelnosti mluvčího a na vaší tlumočnické zkušenosti. I když je na vás, abyste mluvčího zastavili, než začne být úryvek příliš dlouhý, uvědomujte si provázanost slov a omezenost kapacity své paměti.

Například:

Otázky!

- Co byste udělali vy, abyste dali najevo záměr přerušit mluvčí?
- Dokážete dokončit větu, kterou chtěl tlumočník říct tazateli?
- Jak dlouho odhadujete, že byste dokázali poslouchat někoho s pomocí poznámek?

Pozor!

Panuje obecné přesvědčení, že *za ideálních okolností* by měl být překlad o něco kratší než prohlášení mluvčího. I když toto se může vztahovat na konsekutivní obousměrné tlumočení v jazycích, které jsou si podobné (například francouzština a španělština), není to třeba možné, pokud jsou zdrojový a cílový jazyk velmi odlišné co do struktury a způsobu vyjadřování významu. Kromě toho parafrázování bude nepochybně být dojem přílišné upovídánosti – jako kdybyste si ke slovům mluvčího přidávali vlastní.

8. Jaký tón hlasu mám použít?

Někteří profesionálové jsou přesvědčeni, že tlumočník musí zůstat naprosto neutrální a musí se pouze snažit přeložit to, co se řekne, s co největší přesností. Jiní se domnívají, že tlumočník musí dát do své řeči *výraz*, aby sdělil emoce mluvčího.

My si sice myslíme, že napodobování mluvčího je chybné, ale není ani moc dobré používat monotónní, neutrální tón hlasu. Naopak, měli byste si uvědomovat kulturní dopad, který se může vázat k rozdílnému tónu hlasu mezi dvěma jazyky, ve kterých tlumočíte, a tón hlasu příslušným způsobem upravovat.

Vždy si uvědomujte rozdíly v tónu mezi otázkami a oznamovacími větami, pochybnostmi, a sarkastickými nebo ironickými poznámkami.

B. Specifické druhy pohovorů

1. Je možné předem odhadnout, jak se pohovor vyvine?

I když je v tomto modulu nemožné předem předpovědět a popsat scénář každého tlumočení, každý problém nebo osobnost každého mluvčího, můžete si udělat obrázek podle toho, čeho si všimnete a co zažijete během každého pohovoru, kterého se účastníte jako tlumočník. Doporučujeme vám pravidelně si dělat poznámky a uchovávat si je v zápisníku, kterému říkáme Můj tlumočnický deník.

Mezi tlumočenými pohovory...

2. Jak můžu já v roli tlumočníka situaci ovlivnit?

Přesnost vašeho překladu pomůže zajistit odpovídající a správné rozhodnutí o případu dotazovaného žadatele. Tím, že tazateli a dotazovanému umožníte vzájemnou komunikaci, pomůžete dotazovanému, aby lépe pochopil:

- roli tazatele/ lékaře/ psychologického poradce
- druh služeb, ke kterým může získat přístup
- povahu problému/ onemocnění/ prověřování, o které při schůzce jde
- důvod, proč tazatel doporučuje určitý postup, ať už to bude opakováný pohovor nebo doporučení k lékaři či psychologovi, a důsledky tohoto rozhodnutí
- skutečnost, že jedním z hlavních cílů tazatele je pochopit potřeby žadatele, jeho city a názor na jeho případ.

3. Můžu při pohovorech také přispět k navození důvěry?

Vaše přítomnost by měla být v každém případě uklidňující. Problémy mohou vyvstat, pokud vám dotazovaný nedůvěřuje, například tehdy, když se stal nebo stala obětí mučení a bojí se, že lidé okolo jsou třeba vládní tajní agenti. Zamyslete se nad tím, jak vystupujete, jak mluvíte, a snažte se identifikovat jakoukoliv bariéru, kterou byste mohli vytvářet a které by se mohl dotazovaný jakýmkoliv způsobem zaleknout. Jakmile získáte prvotní důvěru dotazovaného, budete ji moci v průběhu celé schůzky posilovat.

Pozor!

Dotazovaný má právo vyjádřit své pochybnosti vůči vaší přítomnosti v roli tlumočníka před schůzkou, během ní nebo po jejím skončení. Dotazovaný se může rozhodnout, že namísto vás požádá o jiného tlumočníka. Nikdy si to nesmíte brát osobně. Naopak, měli byste pochopit, že dotazovaný se nemusí cítit ve vaší společnosti dobře kvůli svému vlastnímu chápání vaší osoby z hlediska náboženské nebo politické orientace, pohlaví nebo etnické příslušnosti.

Nemá nejmenší význam pokračovat v tlumočení, když si vy a dotazovaný nerozumíte kvůli jazykovým rozdílům. V takovém případě okamžitě upozorněte tazatele.

4. Přinášejí pohovory k určení statusu uprchlíka nějaké zvláštní problémy?

Nedoporučuje se tlumočit pro stejného žadatele jak při pohovoru k určení statusu uprchlíka, tak při pohovoru o přesídlení. Musíte být schopni zachovat si svou nestrannost v co největší míře.

Pohovory k určení statusu uprchlíka vyžadují po celou dobu maximální soustředění. Vyžadují, abyste si uvědomovali své reakce na emocionálně náročná téma. Vaše reakce mohou ovlivnit kvalitu vašeho tlumočení. Následující příklady vám představí svědectví několika tlumočníků o tom, jak se během schůzky s uprchlkem začali cítit nepříjemně:

PŘÍPAD I

Žadatel uprchl před pronásledováním a ve své zemi původu nechal svou rodinu. Kdyby odhalil totožnost členů své rodiny, pravděpodobně by jim způsobil potíže. Sama jsem zažila něco podobného a přistihla jsem se, jak při tlumočení výběrem slov ještě víc mlžím tam, kde se žadatel vyjadřoval neurčitě.

PŘÍPAD II

Dotazovaná byla ve své zemi původu politickou aktivistkou. I v hostitelské zemi je nadále zapojena do činnosti jedné opoziční strany a ohrožují ji agenti režimu, proti kterému bojuje. Měla vážné výhrady vůči jiné opoziční straně, ke které patříme my, a nám se nelíbilo, co říkala. Proto jsme byli dost dopálení.

PŘÍPAD III

Žadatelka si za útek z vlasti hodně protrpěla. Její příběh ve mně vyvolal vzpomínky a začala jsem jí (nejdřív nevědomky) pomáhat. V určité fázi jsem začala chtít, aby dostala status uprchlíka, spoléhala jsem na svou zkušenosť z podobných případů a začala tazateli říkat, co jsem si myslela, že chce slyšet, aby vydal k případu pozitivní rozhodnutí. Přestala jsem tlumočit a prostě jsem místo ní mluvila.

PŘÍPAD IV

Dotazovaný byl muslim, muž, který vykládal své názory na převážně křesťanskou společnost. Jsem křesťanka a věřící, a vůbec jsem nesouhlasila s tím, jak se podle něj má zacházet se ženami. Začala jsem se na něj dívat a uvažovat o něm s despektem. Jsem si jistá, že jsem nepřeložila úplně přesně, co říkal.

Toto je neúplný seznam problémů, které jsme často pozorovali při studiu chování tlumočníků. Radili bychom vám, abyste se pozorně podívali na tyto příklady, zamysleli se, jestli odpovídají vaší tlumočnické zkušenosći, abyste příslušným způsobem seznam doplnili nebo upravili a využili příkladů k analýze vlastního chování v porovnání s někým, kdo si musí zachovat chladnou hlavu v jakékoli tlumočnické situaci.

Otázka!

- Nesoudit a zachovat si odstup od toho, co během pohovoru vyslechnete, může být těžké. Pohovory k určení statusu uprchlíka vyžadují vaši naprostou neutralitu. Myslíte, že ji dokážete zachovat?

Pohovory k určení statusu uprchlíka také vyžadují, abyste

- znali mandát UNHCR k ochraně uprchlíků
- znali postup určování statusu uprchlíka, jak ho provádějí vlády nebo úřady UNHCR
- znali terminologii, která se při pohovoru k určení statusu uprchlíka pravděpodobně bude používat
- znali své povinnosti, pokud jde o mlčenlivost a nestrannost

Pozor!

- Promluvte si se svým školitelem, pokud máte pocit, že tyto věci neznáte!
- Pokud jde o nestrannost a mlčenlivost, žádá se od vás následující:
- Měli byste odmítnout žádost o posouzení důvěryhodnosti dotazovaného nebo o prošetření důkazů, které žadatel předkládá.
- Dotazovaného byste nikdy neměli podporovat, mluvit za něj nebo v jeho prospěch.
- Žadatelům byste neměli poskytovat psychologickou podporu ani rady týkající se jejich případu.

Pozor!

Pokud máte pochybnosti o svém působení v roli tlumočníka při určování statusu uprchlíka, navykněte si na začátku každého pracovního dne procítí si průvodce k samostudiu a Kodex chování tlumočníka. Kdykoliv začnete o něčem pochybovat, promluvte si se svým nadřízeným při nejbližší příležitosti, a také vždy před tlumočením pohovoru pro určení statusu uprchlíka.

5. Co když mám tlumočit pro lékaře?

Když budete vědět, jak zvládat emocionálně vypjaté záležitosti, umožní vám to tlumočit **také** pro lékaře, psychology a další představitele UNHCR, kteří potřebují mluvit s uprchlíky bud' kvůli jejich žádosti o udělení uprchlického statusu, nebo proto, že to vyžadují okolnosti, například při prověřování obětí mučení.

Pozor!

I když se provádějí v právním kontextu, povaha těchto schůzek přísně vzato právní není. Spíš se váže na okamžitý fyzický a duševní stav dotazovaného. Mohou vás proto požádat, abyste uplatňovali při tlumočení přístup víc zaměřený na potřeby dotazovaného, jen je třeba pamatovat na to, co jsme probrali v **Základních tlumočnických postupech**, a používat konsekutivní tlumočení.

Během lékařských vyšetření a v mimořádných situacích, jako během přírodních katastrof, v uprchlických táborech, ve válečných zónách a v širších oblastech, kde může docházet k masovým přesunům vysídlených lidí, je empatické chování tlumočníka mimořádně důležité. Například byste měli zajistit, že schůzka probíhá v prostředí, které vyhovuje zvláštním potřebám dotazovaného. V tomto kontextu vždy plánujte dopředu ve spolupráci s tazatelem.

6. A co tlumočení pro psychiatry a psychology?

V mnoha komunitách je jakákoli zmínka o duševním onemocnění *tabu* a lidé trpící duševní nemocí jsou svou komunitou *stigmatizováni*. Pokud je tomu tak v komunitě, z níž pochází dotazovaný, může mít výhrady k tomu, aby byl schůzce s psychiatrem přítomen tlumočník. Dotazovaný může dávat přednost tomu, aby mu tlumočil někdo z jeho rodiny. I když vaše vzdělání a zkušenosti při tlumočení pro psychology by vám měly důvěru dotazovaného zajistit, mohou vás odmítnout, pokud patříte ke komunitě žadatele a tazatel ho/jí nepřesvědčí, že odvedete profesionální práci.

V zásadě se psychologům radí nenajímat tlumočníka, který je z komunity dotazovaného, pokud se hovor bude týkat sexuálního násilí nebo genderově podmíněného násilí, s výjimkou naléhavých případů. Kromě toho se psychologům důrazně doporučuje dřív, než najmou tlumočníka, vzít v úvahu věk, pohlaví, náboženské vyznání a kulturu dotazovaného, který vyžaduje zvláštní péči.

Pozor!

Mezi tlumočníky bývá patrná tendence diagnostikovat během lékařských nebo psychologických sezení místo tazatele. K tomu dochází v důsledku tlumočníkovy ochoty pomoci, jeho znalosti minulých zdravotních problémů dotazovaného, jeho pocitu, že psycholog nebo lékař nerozumí, co mu pacient říká (nebo co říká tlumočník), nebo v důsledku špatného pochopení role tlumočníka. Snažte se o sobě uvažovat jako o překladateli a zprostředkovateli kulturního jazyka, a dbejte na to, abyste nepřekračovali hranice své profese.

Otázky!

- Odvedl tlumočník dobrou práci, nebo tady překročil nějaké meze?
- Myslíte, že lékař pokládal informace, které tlumočník dodával, za užitečné?
- Stává se vám, že někdy promítáte své vlastní zážitky do slov dotazovaného a překládáte je?

7. Jaký druh specifické terminologie bych měl zvládnout?

Měli byste se seznámit s terminologií určování statusu uprchlíka a lékařskou terminologií ve všech svých pracovních jazycích. K tomu si vytvořte ve svém slovníčku pojmu nový oddíl a rozdělte si ho na pododdíly:

TERMINOLOGIE PRO URČOVÁNÍ STATUSU UPRCHLÍKA

- právní termíny používané v úřadech UNHCR
- názvy politických, vojenských, polovojenských a náboženských organizací
- názvy států, regionů, oblastí a měst
- jména politických, náboženských, vojenských a polovojenských vůdců
- termíny vztahující se ke kulturním otázkám, obyčejům a zvyklostem
- pojmy týkající se času (jako kalendáře), prostoru (vzdálenosti), prostředí (názvy konkrétních druhů budov, vegetace, zvěřectva atd.)
- názvy slavností, festivalů, obřadů (politických a náboženských)
- pojmy vztahující se k jakýmkoliv druhům tabu, zejména v genderových otázkách

LÉKAŘSKÁ TERMINOLOGIE

- části lidského těla
- názvy některých nejdůležitějších orgánů
- názvy běžných i méně běžných chorob (tady musíte trochu zapátrat: požádejte o pomoc lékaře z oblasti, kde pracujete)
- názvy léků, včetně prostředků a postupů tradiční medicíny
- názvy technik mučení a jejich popisy
- seznamy idiomů, metaforických obratů a eufemismů, které se běžně užívají v kterémkoliv jazyce (a jazykových variacích), když se mluví o popisu příznaků, potíží, nemocí apod. Někdy tazatel potřebuje probrat záležitosti, které se pokládají za vysoce intimní, spojené se studem, někdy možná i tabuizované.

C. Tlumočení dětem

1. Může pohovor s dětmi probíhat bez náležité přípravy?

Ne. Dobro dětí je na prvním místě a uprchlické děti mohou trpět poruchami psychosociálního vývoje kvůli svým zážitkům, například útěku ze země zmítané občanskou válkou. Nikdo by neměl riskovat další traumatizování dětí tím, že bude slepě lpět na standardních postupech pohovoru. Než k pohovoru dojde, měl by psycholog zhodnotit vývoj dítěte v porovnání s normami jeho věku i možné důsledky traumatu a sdělit svá zjištění tomu, kdo pohovor povede.

2. Proč je důležité být obzvlášť opatrny při práci s dětmi?

Práce s dětmi a dospívajícími vyžaduje zvláštní péči, protože

- děti jsou současně mimořádně odolné a zranitelné. Je naprostě zásadní vědět, jak s dětmi jednat, protože se mohou bát kohokoliv, kdo není z jejich *rodiny*.
- dotazované dítě mohlo být dětským vojákem nebo mohlo být násilně oddělené od své rodiny. Skutečnost, že vztah dítěte k dospělým je pravděpodobně ovlivněn právě takovým druhem zkušenosti, může vyžadovat tlumočníka, který je s případem obeznámen.
- děti se někdy vyjadřují svým vlastním způsobem, což vyžaduje jak vysokou míru spolupráce mezi tazatelem a tlumočníkem, tak tlumočníkovu schopnost pochopit zážitky dítěte.
- děti mohou podvědomě odvrhnout svůj jazyk a s ním i svou kulturu, pokud nemohly v důsledku vysídlení prodělat citový, sociální a kognitivní rozvoj v rámci své komunity.

Pozor!

Pochopit něčí zkušenost může implikovat, že budete cítit to, co oni. Porovnejte tento postoj s pocity soucitu vůči druhým lidem, kteří trpí, zejména pokud takové utrpení znáte.

Otzádky!

- Měli by tlumočníci být vůči dětem *empatičtí* nebo *soucitní*? A co vůči dotazovaným obecně? Nebo ani jedno vzhledem k rizikům, které to s sebou nese? Najděte si přesný význam obou slov ve slovníku.
- Pokud je dotazovaným dítě, jaké strategie byste si připravili, abyste zajistili úspěch pohovoru?

3. Existuje nějaký standardní postup, kterého se mám držet?

Bohužel, žádný standardní postup neexistuje. Co ale můžete udělat, *v rámci fáze před pohovorem, během níž tazatel plánuje pohovor s asistentem psychologa*, je shodnout se se svým nadřízeným na tom, že necháte dítě mluvit bez přerušení tak dlouho, jak bude chtít, bez ohledu na to, jak útržkovité nebo nesouvislé může toto vyprávění být. Společně se na pořizování poznámek a přeložte shrnutím výpovědi místo konsekutivním tlumočením.

Buďte ve svém přístupu k tlumočení mnohem méně rigidní, než když tlumočíte na pohovoru k určení statusu uprchlíka pro dospělého. Nebojte se v dítěti vzbudit dojem, že se účastní nějakého povídání spíš než oficiálního pohovoru. Také využijte schůzky jako příležitosti navázat vztah s dítětem ve spolupráci s tazatelem.

4. Měl bych u dětí užívat jiný druh jazyka?

Budete muset při překládání jazyk co nejvíce zjednodušit. Také budete muset něco i několikrát zopakovat. Měli byste se u toho usmívat, abyste dítěti ukázali, že na tom, něco zopakovat, není nic špatného. Také můžete uspořádat připomínky, otázky nebo povzbudivé výroky tazatele do malých dávek a zajistit, aby byly srozumitelnější, třeba gestikulací nebo dalšími pomůckami, například kresbami.

Tazatel může „ustoupit stranou“ na delší dobu než je obvyklé, když vede pohovor k určení statusu uprchlíka s dospělým žadatelem, protože si s dítětem nejspíš budete povídат.. Pokud se to stane, měli byste se dítěte zeptat: „Nebude ti vadit, když povím tazateli, o čem jsme spolu právě mluvili?“ a ujistěte se, že má dítě nějaké zaměstnání na dobu, než rozhovor tazateli přeložíte.

Tazatelé a tlumočníci by měli znát dostupná Pravidla pro pohovory a metody pro získávání důkazů od dětí!

D. Tlumočení na schůzích

1. Co je tlumočení na schůzích?

Pokud vás pověří, abyste překládali pro dvě skupiny lidí na (skupinové) schůzi, kde každá skupina hovoří jiným jazykem, měli byste se pokusit zjistit, jestli je možné, aby mluvčí z každé skupiny zastavil vždy po dvou větách a umožnil vám tlumočit konsekutivně. Je-li to možné, sedněte si do rohu místnosti a mluvte přes mikrofon.

Pokud to možné není, protože lidé na schůzi povedou diskusi, a tedy nemohou každé dvě věty zastavovat pro tlumočníka, měli byste použít *polosimultánní šušotáž* a tlumočení *shrnutím obsahu*. Měli byste udělat následující kroky:

- Požádejte mluvčí, ať mluví co nejpomaleji.
 - Shromážďte všechny lidi, pro které překládáte, u stolu, a sami si sedněte dozadu, aby se lidé sedící kolem stolu dívali na mluvčího a ne na vás.
 - Začněte mluvit poté, co mluvčí dokončí svou první větu.
 - Mluvte tichým normálním tónem (tlumeně), aby vás slyšel člověk nebo lidé, pro které tlumočíte.
 - Zatímco překládáte první větu mluvčího, poslouchejte druhou, zapamatujte si ji a připravte se ji přeložit, jakmile mluvčí skončí. Tímto způsobem pokračujte v tlumočení.
 - Pokud začne být debata vzrušená a mluvčí už nemluví pomalu, jak slíbili, budete muset přejít na tlumočení stručného obsahu.
-
-

OTÁZKY K SAMOSTUDIU

1. Nemám se zabývat kulturně nevhodným jazykem.

Ano Ne

2. Pokud mě požádají o tlumočení, nemám zjišťovat, jestli na to stačím.

Ano Ne

3. Odsuzování:

Dokážete přestat posuzovat, bez ohledu na to, co posloucháte, ztlumit své emoce a klidně se soustředit na proces poslouchání, pochopení, analyzování a překládání významu sdělení mluvčího? Požádejte dva kolegy, ať se k vám připojí. Jeden z vás bude tlumočník. Začněte s níž uvedeným textem a najděte si množství dalších textů, procvičujte a diskutujte o všech aspektech tlumočení, s nimiž jste se dosud seznámili, včetně jazykových problémů, paměti a pořizování poznámek, zasedacího pořádku a vlastního procesu tlumočení.

(uprchlík/pacient) *V táboře mě najala nevládní organizace na pomoc s distribucí potravin. Mým úkolem bylo spravovat sklad potravin a rozvážet příděly potravin uprchlíkům. Protože nevládní organizace distribuci potravin nekontrolovala, pravidelně jsem si ze skladu mohl brát pytle s potravinami. Část jsem dával rodině a přátelům. Zbytek jsem dal některým dívčákům a ženám z tábora výměnou za sex. Od posledního vztahu mám nepříjemný pocit v krku. Nechrapím, ale jako kdybych měl trochu horečku. Nemůže to být infekce? Dělá mi to velké starosti a jsem nešťastný z toho, co jsem udělal. Mohl jsem si znicít budoucnost, ne? Prosím, řekněte mi, co mě čeká, protože toho slyšíte taky o rizicích spojených s nechráněným pohlavním stykem. Vzhledem k těm příznakům se bojím, jestli jsem se nenakazil HIV.*

(lékař) Bohužel, pravda je taková, že pokud dívka, se kterou jste měl styk, byla nebo je HIV pozitivní, vystavil jste se i vy riziku. Z okolností, které popisujete, je asi nemožné zjistit, jak na tom ta dívka je. Rozsah rizika je těžké určit, ale i kdyby byla HIV pozitivní, není stoprocentně jisté, že jste se nakazil. Jedním způsobem, jak si udělat jasněji, je nechat si udělat vyšetření virové nálože (není to standardní HIV test, ale něco, čemu se říká vyšetření virové nálože polymerázové řetězové reakce (PCR)). To je dost drahé vyšetření, ale pokud jste byl nakažen, vyjde jako pozitivní už dva týdny od nákazy. Když se provede dostatečně brzy po potenciální nákaze HIV, anti-retrovirální léčba může snížit riziko nákazy. I tak, kdybyste byl nakažený, neznamená to nutně, že jste si zničil budoucnost. Mnoho lidí s HIV vede produktivní a šťastný život.

4. Jak se stavět k problémům:

V tomto cvičení budou tazatel a dotazovaný stavět tlumočníkovi do cesty co nejvíce překážek (viz Modul IV), a nutit ho, aby se s nimi vyrovnal (aniž by ho předem varovali!). Tlumočník si bude dělat poznámky o tom, co dokáže nebo nedokáže zvládnout, a na jejich základě se vrátí k relevantním modulům tohoto manuálu. Použijte zde uvedený text a jakýkoliv další podobný text, který si sami najdete.

Bettyiny potíže začaly v lednu 1993. Její švagrová byla v šestém měsíci těhotenství se svým druhým dítětem. Když vláda odhalila tento „zločin“, přišli k Betty domů, kde její bratr a švagrová obvykle žili. Jenomže ti se před vládou skrývali a tak policisté zatkli Betty. Dva týdny byla držena jako rukojmí, dokud se švagrová úřadům nevzdala. Policisté její švagrovou spoutali a odvezli do nemocnice, kde ji násilím dovlekli do místnosti určené k potratům. Místnost byla speciálně vybavená pro takové případy a bylo v ní účelně umístěné zrcadlo, aby policisté mohli ženy přinutit sledovat potrat vlastního dítěte. Bettyina švagrová měla ale tak extrémně silné bolesti, že jí lékaři nakonec dali anestetikum a na zbytek potratu ji uspali.

Nejenže byla Bettyina rodina citově zničená touto zkušeností, ale měla zaplatit i nesmírně vysokou pokutu za neuposlechnutí vládní politiky jednoho dítěte na rodinu. Tato zkušenost zanechala v Betty nesmazatelný zájitek. A to netušila, že za několik měsíců na ni čeká stejně pronásledování. Během tohoto těžkého období hledala Betty útěchu u svého přítele. Ve svém zranitelném stavu se oddala jeho naléhání a otevřela cestu k dalším traumatům.

V březnu 1993 Betty začala pocítovat nevolnost a šla k lékaři. Lékař řekl: „Jste těhotná.“ Betty propadla černým myšlenkám. Kromě zahanbení, kterému čelí svobodné matky, si Betty uvědomovala, že nesplňuje minimální věk pro sňatek a rodičovství. Její dítě, stejně jako dítě její švagrové, bylo pokládáno za „ilegální“. Nicméně odmítla potrat, který jí lékař navrhoval. Lékař ji proto udal vládě. V květnu byla Betty zatčena a předvedena do nemocnice, kde jí řekli, že jí dají lék, který její dítě zabije. Dva doktoři ji drželi a přinutili ji spolknout tabletu. Pak odešli a řekli, že se vrátí s injekcí, která proces dokončí. Betty, pořád ještě odhodlaná své dítě zachránit, požádala zdravotní sestru, která byla kamarádkou jejího přítele, aby jí pomohla utéct. Sestra odemkla okno a Betty vyskočila.

5. Před tlumočením by mě měli seznámit s případem žadatele.

Zapište, co si myslíte, a proberte připomínky se svým školitelem.

6. Je lepší, když mě představí ten, kdo pohovor povede. Kdybych to měl dělat sám, trvalo by to moc dlouho.

Zapište, co si myslíte, a proberte připomínky se svým školitelem.

7. Když něčemu nerozumím, prostě požádám mluvčího, aby zopakoval, co řekl.

Ano Ne

8. Když jsem udělal/a chybu, řeknu to tazateli, až pohovor skončí.

Ano Ne

9. Když dotazovaný používá urážlivý jazyk, přeložím doslovně, co říká.

Zapište, co si myslíte, a proberte připomínky se svým školitelem.

10. Je dobré zjednodušit, co tazatel říká, když si myslím, že tomu dotazovaný nebude jinak rozumět.

Zapište, co si myslíte, a proberte připomínky se svým školitelem.

11. Pro děti dokážu tlumočit bez problémů.

Zapište, co si myslíte, a proberte připomínky se svým školitelem.

12. Lékaři mě potřebují, když chtějí správně diagnostikovat pacientovu nemoc.

Zapište, co si myslíte, a proberte připomínky se svým školitelem.

Modul V:

Jak se postarat o sebe

Tlumočení při pohovorech s uprchlíky může být nesmírně náročné. Tlumočníci mohou v důsledku toho utrpět přenesené trauma a vyhoření. V ideálním případě by si měl každý, kdo se podílí na procesu pohovorů, toto riziko uvědomovat, chápat příčiny a příznaky traumatu a syndromu vyhoření a vědět, jaké druhy prevence a léčby jsou k dispozici.

Kapitola I

Starejte se o sebe

V této kapitole se naučíte

- co je to flashback
 - jak se vyrovnávat se stresem, který je důsledkem tlumočení
 - kdy vyhledat psychologa
 - o posttraumatické stresové poruše a přeneseném traumatu
 - co dělat, když se necítíte dobře a přitom tlumočíte
-

A. Flashback

1. Co je flashback?

Flashbacky jsou vzpomínky, které se ve formě náhlých obrazů vynoří v mysli a vážou se na nějakou minulou událost.

Tlumočník má často pocit, že nemůže pokračovat v tlumočení, protože příběhy, které každý den vyslechne, vyvolávají vzpomínky na *trauma*, které sám prožil ve své původní vlasti.

Pozor!

Trauma je definováno následovně: „(1) osoba zažila, byla svědkem, nebo byla konfrontována s událostí nebo událostmi, kde šlo o skutečnou nebo hrozící smrt nebo vážné zranění, nebo ohrožení fyzické integrity této osoby nebo dalších lidí; (2) reakcí této osoby byl intenzivní strach, bezmoc, nebo hrůza.“ (AM, Psychiatric Association, Diagnostic Criteria from Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, PTSD 428 – Michael B. First ed., 4th ed. 1994).

Pokud se někdy takto cítíte, je dobré se na okamžik zastavit a zkontolovat, jestli neprožíváte některé z těchto příznaků:

- opakující se vzpomínky nebo výjevy traumatické povahy, které se vynořují v bdělém stavu
- noční můry vztahující se k prožitému traumatu
- silné emoce (to, že tlumočník reaguje přehnaně na mluvčího, může mít vztah k vlastní prožité zkušenosti tlumočníka a může narušit profesionalitu jeho práce)

Například:

Tlumočník může s klientem soucítit více, než je běžné, a podat mírně zkreslenou interpretaci, aniž by si to uvědomoval; tlumočení začne být subjektivní místo toho, aby bylo objektivní. Tlumočník může cítit sklíčenost, často reagovat podrážděně, pocitovat úzkost a stres.

- Pokud se takto cítíte, snažte se určit, jaké situace vaše pocity vyvolávají. Vynořují se pouze v zaměstnání, nebo i doma? Nedělejte si starosti: tlumočení pro uprchlíky, kteří prožili něco traumatického, ve vás může vyvolat silnou emocionální reakci zaměřenou třeba vůči nim, vůči jiným lidem nebo vůči vám samotným. Důležité je to, že jste se těmito pocity začali zabývat.

2. Co je sekundární traumatická stresová porucha?

Emoční reakce, které prožíváte, je taky možné označit jako **stres**. Když jste pod tlakem nebo se cítíte pod tlakem, můžete získat pocit, že má vaše okolí na vás špatný vliv. Někdy jsou tyto pocity zdrcující, zejména když máte pocit, že lidé, s nimiž se setkáváte, a události, které prožíváte, na vás kladou příliš velké nároky. Možná cítíte silný pocit odpovědnosti pomoci dotazovanému. A opět, může to vést ke ztrátě objektivity. Kvůli opakujícím se flashbackům se můžete cítit sklíčení, v depresi nebo i úzkostní.

Mnoho lidí, kteří pracují s uprchlíky, trpí stresem. Často se stanou předmětem psychologického fenoménu známého jako *protipřenos*. To znamená, že si vztahujete něčí prožitky nebo city na sebe. I když jste sami nemuseli prožít přesně stejnou zkušenosť, je možné, že jste prošli něčím podobným, nebo jste zažili stejně pocity strachu a deprese v podobných okolnostech. Když na sebe převezmete problémy dotazovaného, tlumočení začne být subjektivní.

Pozor!

Přenos (na rozdíl od *protipřenosu*) definuje, co se děje, když například psychiatry rozzlobí, že jim pořád zvoní mobilní telefon. Místo toho, aby našli řešení tohoto problému, *přenesou* svůj vztek na pacienty, kteří začnou mít stejné příznaky. Je to jako kdyby psychiatři *rekli* svým klientům, že se musí zlobit, když jim zvoní mobily.

Stres se dá léčit, aspoň v rané fázi. Když ale nevyhledáte pomoc profesionála, nebo si nedokážete vybudovat strategii, která by vám umožnila stres eliminovat, může stres přejít ve *vyhoření*.

3. Co je syndrom vyhoření?

Vyhoření se u vás může rozvinout, když ztrácíte zájem o svou práci, už nechcete poslouchat, co dotazovaný říká, distancujete se od něj, můžete dokonce začít popírat jeho existenci.

Můžete začít jevit nepřátelství nejen vůči němu, ale vůči každému uprchlíkovi, kterého potkáte. Můžete mít pocit, že je nenávidíte. Můžete se začít identifikovat s jedním uprchlíkem a můžete získat přesvědčení, že si zaslouží něco víc než všichni ostatní. Začnete být k tomuto člověku při každé příležitosti štědří.

Pozor!

Máte pocit neustálé únavy? Máte poruchy spánku? Trpíte bolestmi hlavy a poruchami příjmu potravy? Řekl vám už někdo, že jste agresivní, pesimističtí nebo cyničtí? že příliš pijete a kouříte? Už vám nadřízený vyčinil, že se nesoustředíte, že vždy chodíte do práce pozdě, že je vám jedno, co děláte? Pokud je odpověď kladná a už nějakou dobu pracujete s uprchly, nečekejte: požádejte nadřízeného, aby vás zkontoval s psychologem. Pokud se tyto příznaky nebudou léčit, mohou se změnit v *přenesené trauma*.

4. Co je přenesené trauma?

Člověk, který trpí *přeneseným traumatem*, se často izoluje od přátel a příbuzných a chce trávit hodně času o samotě. Může být přecitlivělý na násilí a mohou ho naplňovat pocity bezmoci. Negativně jsou ovlivněny schopnosti takového člověka jednat s ostatními, jeho emocionální dovednosti a vnímání.

5. Co je posttraumatická stresová porucha (PTSP)?

PTSP je to, co člověk prožívá po traumatické události. Ti, kdo trpí PTSP, znovu prožívají své traumatické zážitky vždy, když narazí na něco, co jim tuto událost připomene. Například někdo, kdo byl brutálně napaden před kostelem, může nad sebou dočasně ztratit kontrolu vždy, když jde kolem jakéhokoliv kostela. Jeho zlou zkušenost mu může náhle připomenout flashback nebo noční můra. V jeho uvažování se stane prioritou vyhýbat se místům, která mu tu událost připomínají, a naprosto oddělit své emoce od čehokoliv, co má souvislost s jeho traumatickým zážitkem. V důsledku toho se dokáže dívat na strašné násilí, mluvit a přemýšlet o něm bez sebemenší emocionální reakce.

6. Můžu tlumočit, pokud trpím některým z těchto příznaků?

Pokud poznáte kterýkoliv z těchto příznaků a tlumočíte pro jednoho nebo více uprchlíků, bylo by moudré dočasně tyto žadatele odkázat na jiného tlumočníka, nejradiji na někoho, kdo podobnými zkušenostmi neprošel, a jednat podle rady psychologa, který vám bude schopen pomoci prozkoumat, jaký je váš vztah k tomu, co při své práci vyslechnete.

Psychologická poradna pomůže tlumočníkovi zmírnit stres a uvědomit si duševní stav. U některých lidí je toto uvědomění si vlastního stavu velice důležité, protože jim umožní dál pokračovat v objektivním tlumočení. Také může předejít syndromu vyhoření. U jiných poznání vlastního stavu nestačí a je zapotřebí odborné pomoci.

Pozor!

Značný počet uprchlíků a dalších lidí, kterým UNHCR pomáhá, prožil před útěkem z původní vlasti traumatické zážitky. Pokud jste kromě toho, že pracujete jako tlumočník, taky uprchlík, je třeba, abyste si to plně uvědomovali. Promluvte si se svým nadřízeným a navrhněte mu, že byste se měli pravidelně vídat s psychologem. Tlumočníci mohou taky prožít trauma v důsledku své práce. Pokud se jejich stav neléčí, mohli by sami dál traumatizovat uprchlíky, pro které tlumočí. **Starejte se o své duševní zdraví, s ohledem na ně i na sebe.**

OTÁZKY K SAMOSTUDIU

1. Nemůžu utrpět trauma v důsledku tlumočení.

Ano Ne

2. Nikdy se nevciťuji do pocitů dotazovaného a neztrácím schopnost objektivně překládat to, co říká.

Zapište, co si myslíte, a proberte připomínky se svým školitelem

Příloha I

Kodex chování tlumočníka

Úvod

- Kdykoliv uprchlík neovládá jazyk, ve kterém jsou vedeny schůzky a pohovory s UNHCR, nebo jím nemluví dostatečně dobře, je úkolem tlumočníka umožnit mu komunikaci s pracovníky UNHCR na takové úrovni, jako kdyby stejným jazykem mluvil, aby UNHCR mohlo naplňovat svůj mandát.
- Tento kodex chování má vést tlumočníky UNHCR k tomu, aby při práci i mimo ni zachovávali profesionalitu svého chování a aby se rozhodovali eticky vždy po pečlivém vyhodnocení situace, překážek nebo dilemat, na která narazí. Kodex nezahrnuje a ani nemůže zahrnovat odkazy na všechny možné situace, překážky nebo dilemata, s nimiž se tlumočníci mohou setkat.

Přijetí úkolu

- Profesionální chování je možné zachovat jen tehdy, pokud úroveň jazykové výbavy tlumočníka, jeho fyzická a duševní připravenost, potenciální konflikty zájmů a osobní pocity nepředstavují překážku naplnění úkolu.
- Při přijetí úkolu tlumočník prohlásí, že je schopen stanovenou práci vykonat, i když musí mít možnost toto prohlášení změnit, pokud v průběhu schůzky vyvstane jakákoli ze zmíněných překážek.
- Pokud se objeví jakákoli ze zmíněných překážek, očekává se, že tlumočník informuje všechny strany a třeba i navrhne, že od úkolu odstoupí nebo ze schůzky odejde. Tento návrh může být předmětem diskuse, pokud není možné schůzku odložit a není k dispozici žádný jiný tlumočník. V takovém případě může tlumočník přistoupit na to, že úkol přijme, ale s tím, že si obě strany budou vědomy omezení jeho výkonu.

Lingvistická přesnost a neutralita

- Tlumočník bude v typickém případě připraven k obousměrnému konsekutivnímu tlumočení, aby jím přesně přeložil slova mluvčího a jejich význam, i když se od něj může žádat i to, aby po přečtení přeložil obsah předložených písemných dokumentů a tlumočil souhrnný obsah sdělení, aby jím zhubnil obsah slov mluvčího a jejich významů. Tlumočník bude používat stejnou gramatickou osobu jako mluvčí, pokud to není nepochopitelné nebo kulturně nevhodné pro kteroukoliv zúčastněnou stranu. Tlumočník použije třetí osobu, když bude mluvit za sebe.
- Tlumočník není odpovědný za obsah slov mluvčího. Je odpovědný za přesný překlad slov mluvčího a jejich významů do cílového jazyka, aniž by k nim cokoliv přidával nebo z nich cokoliv vynechával. Tlumočník přitom musí být schopen nahrazovat syntaktické a sémantické prvky zdrojového jazyka ekvivalentními vzorci v cílovém

jazyce. Může se použít doslovné tlumočení, pokud jsou si všechny strany vědomy toho, že nemusí sdělit původní význam slov mluvčího. V žádném případě tlumočníkovi není dovoleno hádat, když nezná nějaké slovo nebo význam slov mluvčího, nebo mu nerozumí. Tlumočník musí požádat o vyjasnění, kdykoliv je to potřeba, i kdyby to mělo být časově náročné. Tlumočník také musí informovat o všech chybách, kterých se dopustí během tlumočení. Musí to udělat co nejdřív v průběhu schůzky.

- S idiomatickým nebo kulturně, historicky, sociologicky či antropologicky zakotveným jazykem je třeba nakládat opatrн. Tlumočník by měl takový jazyk pečlivě parafrázovat a naznačit, že je třeba zpětně ověřit význam. Pokud žádná ze stran nebude schopna vysvětlit kulturní názory nebo praktiky vyjadřované takovým jazykem, tlumočník může opatrн poskytnout základní informace *podle svého nejlepšího vědomí*, pokud s tím obě strany budou souhlasit. Tato informace by se měla přechodně úředně zaznamenat, v kterékoliv fázi zkonzultovat se čtvrtou stranou, v průběhu pohovoru nebo po něm, a kdykoliv znova prodiskutovat s dotazovaným, během této nebo příští schůzky. Kromě toho tlumočník informuje všechny strany o potenciálním nedorozumění, které může vzniknout v důsledku jakýchkoliv aspektů použitých jazyků, at' už by šlo o vytváření stereotypů nebo kulturních očekávání.
- Tlumočník nebude poskytovat žádné sociologické, antropologické nebo historické informace k případu, na němž se podílí jako tlumočník. Během tlumočení nebude jednat jako odborník na žádnou z těchto disciplín, ale pobídne tazatele, aby potřebné informace získal od dotazovaného.

Nestrannost

- Tlumočník bude před začátkem schůzky informovat pracovníka UNHCR o jakémkoliv předchozím kontaktu se zadáným úkolem a s dotazovaným(i).
- Tlumočník nebude tlumočit pro blízké příbuzné nebo osobní přátele, s výjimkou mimořádných situací, zejména není-li k dispozici jiný tlumočník, a pokud na to všechny strany přistoupí.
- Bez ohledu na to, jestli tlumočník souhlasí nebo nesouhlasí s tím, co se na schůzce říká, své soudy odloží stranou a bude se snažit překládat přesně. Nebude mluvit jménem žádné strany, ani v její prospěch, ani se nebude snažit žádnou stranu ovlivňovat.
- Za žádných okolností nebude tlumočník poskytovat klientům UNHCR právní rady, ani nebude žádným představitelným způsobem ovlivňovat jejich vlastní rozhodnutí.
- Tlumočník nebude tlumočit pro nikoho, na jehož *sepisování případu* nebo *svědecké výpovědi* se přímo podílí.

Mlčenlivost

- Za žádných okolností a z žádných důvodů nebude tlumočník zveřejňovat nebo opakovat ústní nebo písemné informace, k nimž se dostal v průběhu své práce pro UNHCR, pokud jinak nestanoví zákon. Především se tlumočník nebude snažit získat jakoukoliv

formu finanční odměny, zisku nebo výhody za to, že by zveřejnil ústní nebo písemné informace, k nimž se dostává v průběhu své práce pro UNHCR.

- Pokud tlumočníka požádají, aby mluvil o své práci v rámci případné psychologické nebo psychiatrické terapie, žádá se od něj, aby vynechával jakékoliv konkrétní odkazy na osoby nebo případy, s nimiž se v rámci své práce pro UNHCR setkal.
- Za žádných okolností nebude tlumočník odhalovat žádné vědomosti o dotazované osobě, jejím případu, minulosti, postavení, statusu atd. na žádost pracovníka UNHCR.
- Tlumočník nebude mít přístup ke složkám jednotlivých žadatelů a k místu, kam se ukládají, pokud to není zcela nevyhnutelné. V takovém případě by měl být přístup tlumočníka k jednotlivým složkám a k místu, kde jsou uloženy, přísně omezen na dobu potřebnou ke splnění zadaného úkolu a vždy by měl být pod přísným dohledem.

Vystupování

- Tlumočník, který poskytuje své služby UNHCR, je vázán normami a protokolem úřadu, v němž pracuje, pokud takové normy a protokol nejsou v rozporu s tímto Kodexem chování tlumočníka. Na každý pád je ale tlumočník vždy dochvilný, připravený a vhodně oblečený.
- Tlumočník prokazuje úctu všem účastníkům schůzky a zdrží se jakéhokoliv hodnotícího chování vůči účastníkům schůzky a tomu, co říkají.
- Tlumočník nepřijme žádnou dodatečnou kompenzaci, peníze nebo laskavosti za služby hrazené UNHCR, ani nevyužije svého postavení k tomu, aby si zajistil privilegia, soukromé zisky, výjimky a využívání prostor a vybavení UNHCR. Zejména se tlumočník nebude snažit získat jakoukoliv formu finanční odměny, zisku nebo výhod tím, že by odhaloval ústní nebo písemné informace, k nimž získá přístup během své práce pro UNHCR.
- Tlumočník nebude přijímat úkoly, které nesouvisejí s jeho rolí, pokud to není krajně nevyhnutelné. V takovém případě by se měly jeho úkoly přísně omezit na to, co je nezbytné k provedení schválených povinností, a měl by být přitom pod přísným dohledem.

Působnost

- Tlumočník, který poskytuje své služby UNHCR, si musí přečíst a podepsat tento Kodex chování tlumočníka a musí se jím řídit. Tlumočník je srozuměn s tím, že se okamžitě stáhne ze setkání, která by ohrožovala jeho schopnost dodržovat tento Kodex chování. Také je srozuměn s tím, že porušení tohoto Kodexu chování může mít za následek jeho vyškrtnutí ze seznamu schválených tlumočníků UNHCR.

Příloha II

Vzor semináře pro školení tlumočníků

Následující model se dá upravovat a rozvíjet podle okolností. V ideálním případě by se semináře měli účastnit jak tlumočníci, tak tazatelé, a měl by probíhat po dobu čtyř dní (tolikrát ročně, kolikrát to vyžaduje fluktuace tlumočníků). Jednotlivé lekce by měly trvat hodinu a půl až dvě hodiny.

První den

Úvod. Účelem tohoto praktického semináře je umožnit tlumočníkům a tazatelům spolupráci díky tomu, že získají povědomí o vzájemných úlohách během pohovoru.

Mise a mandát UNHCR. Účastníci budou seznámeni s konkrétními informacemi o tom, jak UNHCR částečně plní svou misi a mandát prostřednictvím systému pohovorů (vedených pracovníkem UNHCR).

Role tazatele. Zde bude popsán každý typ kontaktu mezi uprchlíky a představiteli UNHCR, se zvláštním přihlédnutím k osobě, která proces řídí (tazatel), k jejím odborným znalostem a cílům (tuto část vede zkušený tazatel).

Role tlumočníka. Zde bude definován popis práce tlumočníka. Zahrne diskusi o tom, co tazatelé očekávají od svých tlumočníků (tuto část vede zkušený tlumočník).

Druhý den

Otzásky jazyka. Klienti UNHCR mohou hovořit širokou škálou jazyků a jejich variant. Budou podány konkrétní informace o jazycích, které zajímají úřad UNHCR, kde školení probíhá (tuto část vede příslušný odborník).

Paměť a poznámky při konsekutivním tlumočení. Po krátkém úvodu do problematiky si tlumočníci a tazatelé formou scének vyzkoušejí řadu modelových situací, během nichž se seznámí se způsobem, jakým funguje jejich paměť. Po každé scénce následuje krátká diskuse, během níž se podrobně vypracují strategie, jakými si mohou tlumočníci a tazatelé částečně ulevit tlaku na paměť (tuto část vede zkušený tlumočník a zkušený tazatel).

Komunitní tlumočení I. Mnoho tlumočníků, kteří pracují pro UNHCR, je současně členy uprchlické komunity. Mohou si zachovat důvěryhodnost jako členové komunity, když současně slouží jako tlumočníci UNHCR? Mohou být skutečně nezávislí? (tuto část vede zkušený tlumočník a zkušený tazatel).

Třetí den

Tlumočení v kontextu pohovoru s uprchlíkem I. Opět, tazatelé a tlumočníci se zapojí do hraných scének, při nichž se soustředí na techniky vedení pohovoru, jazykové a kulturní otázky a proces tlumočení. Po každé scénce následuje krátká diskuse, během níž budou představeny připomínky, strategie a nápady, jak zlepšit pracovní vztah mezi tlumočníky a tazateli (tuto část vede odborník na konsekutivní tlumočení).

Tlumočník jako kulturní zprostředkovatel. Má se tlumočník zabývat pouze jazykem? Nebo má i další funkce, jako poskytovat informace o zemi původu? Dovolí mu postavit se za práva klienta, když získá přesvědčení, že jsou porušována v důsledku kulturního nedorozumění?

Důsledky práce s traumatizovanými klienty. Mnoho uprchlíků prožilo trauma. Tlumočníky a tazatele může každodenní práce s uprchlíky negativně poznamenat, pokud neučiní preventivní opatření (tuto část vede psychiátr nebo psycholog nebo odborník na psychosociální problematiku).

Čtvrtý den

Tlumočení pro děti, ženy a traumatizované klienty. Očekává se, že jak tlumočníci, tak tazatelé už mají příslušné dovednosti a odborné znalosti, aby se mohli zúčastnit takových setkání (tuto část vede zkušený tlumočník a zkušený tazatel s odbornými znalostmi v této problematice).

Tlumočení v kontextu pohovoru s uprchlíkem II. Tazatelé a tlumočníci se zapojí do hraných scének, jejichž jádrem budou tlumočnické techniky, jazykové a kulturní problémy a proces tlumočení. Po každé scénce bude následovat krátká diskuse, během níž budou představeny připomínky, strategie a nápady, jak zlepšit pracovní vztah mezi tlumočníky a tazateli (tuto část vede odborník na konsekutivní tlumočení).

Komunitní tlumočení II. Tlumočníci, především pokud pocházejí z malých uprchlických komunit, mohou připisovat velký význam svému vztahu s ostatními členy komunity, včetně příbuzných. Jsou skutečně úplně schopní profesionálního osobního vztahu s uprchlíky, pro které tlumočí? Mají být pokládáni za kmenové zaměstnance UNHCR, nebo jen za nástroj, který UNHCR používá k naplňování své funkce? (tuto část vede zkušený pracovník UNHCR a zkušený tlumočník).

Závěry. Konec pracovního semináře. Připomínky a nápady pro budoucí semináře.

Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky

United Nations High Commissioner for Refugees

Case Postale 2500

CH-1211 Geneva 2

Switzerland

Fax: +41 22 739 7354

E-mail: HOPR09@unhcr.org

Web: <http://www.unhcr.org>